

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

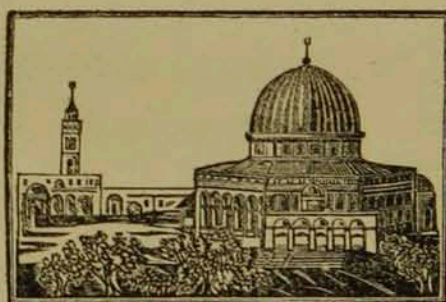
**ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ,
ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ**

ԵՐԿՈՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

1877

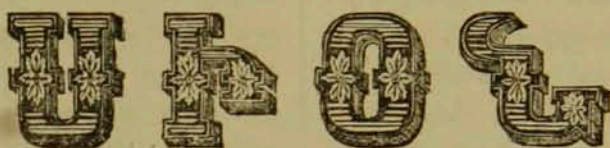
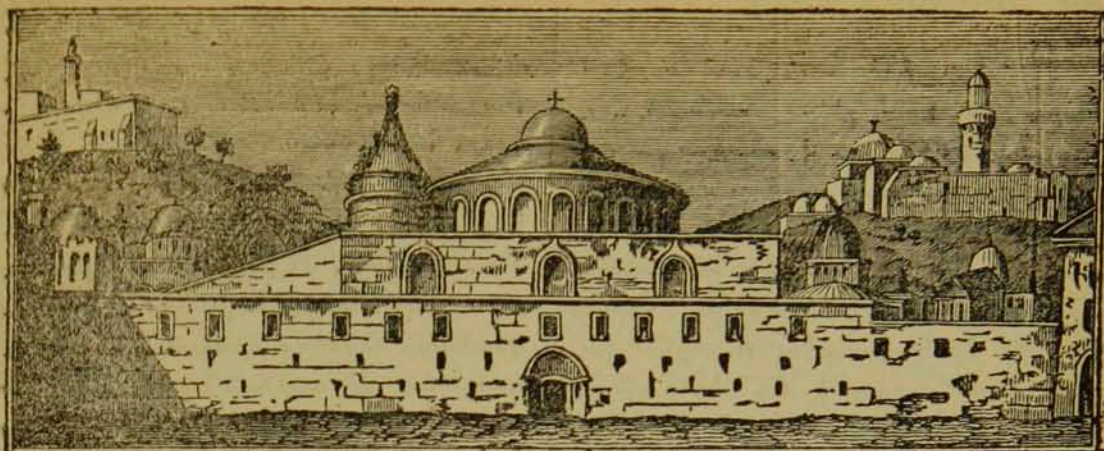
Մ Ա Ր Տ

ՄԶԿԻԹ ՕՄԱՐԱՅ (ՀԻՆ Տ. ՍՈՂՈՄՈՆԻ)

ՅԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՅ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ

ԲՏԱՍԱՆԵՐՈՒՄԻ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 3.

ԱՄՍԱԳԻՐ

ՄԱՐՏ 31
1877.

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ
ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

Ա. Բ. ՐԱ. Տ. Ա. Մ. Գ.

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ԱՐԱՋԱՄ Կաթողիկոսը՝ Սուրբ Աթոռոյս Միաբանութենէն ըլլալով՝ 1712 ին նուիրակութեան պաշտօնին թէքիրտաղու կողմերը կ'երթայ, ուր իւր պաշտօնը լրացնելէն յետոյ աեղւոյն ժողովուրդը զինքը առաջնորդ կ'ուզէ. չը կարենալով մերժել ժողովրդեան խնդիրը՝ կը յօժարի մնալ եւ մօտ 17 տարի առաջնորդական պաշտօն կը լարէ։ Այնուհետեւ 1735 ին յեջմիածին կ'երթայ ռուսի Վանցի Աբրահամ Բ. Կաթողիկոսին օրով. սաւ կաւ ժամանակ այն տեղ կը մնայ, եւ

Աբրահամ Բ. ի մահէն զինի ժողովաւ, կան հաւանութեամբ Կաթողիկոս կ'ընտրուի. ուստի իրեն տեղը Առաջնորդ կը կարգէ իւր ձեռնասուն Յովհաննէս Եպիսկոպոսը եւ օրհնութեան կոնդակաւ մը կը զըկէ իւր թեմը։ Այս կոնդակին օրինակը թէքիրտաղցի Արժ. Տէր Արսէն քահանայն զըկած լինելով մեզ, գործունակութեամբ սրտի իրբեւ պատմական յիշատակարան կը հրատարակեմք նոյնը պահելով լեզուն։ Կը յուսամք որ բանասէր ընթերցողք եւս հաճութեամբ սկտի կարգան։

ՅԻՍՈՒՍԻ Քրիստոսի ծառայ Տէր
Աբրահամ Կաթողիկոս ամենայն Հա-
յոց եւ Պատրիարք Աղարշապատու
լուսականոց եւ տիրանկար վիճակեալ
Սրբոյ Առաքելոյն Թադէոսի եւ Բար-
դուղիմէոսի յաջորդ եւ փոխանորդ
սրբոյն Գրիգորի լուսաւորին, Սրբոյ
եւ մեծի երկնահանգէտ եւ աղինասա-
րաս, արիիադիտակ եւ արեգակնա-
քատակ, սերովեւաճէմ, եւ քրովեւա-
պար, գերասլայծառ, եւ գերազարդ,
գերաբան, եւ գերադրական, սարսա-
փելի, եւ անհնկեց շնորհազարդ Ա-
թոռոյս Էջմիածնի, յորմէ ժամանեալ
հասցէ գիր օրհնութեան եւ նամակ
պահպանութեան, Շնորհք Առաքե-
լական, եւ Աստուածային բազմապատիկ
օրհնութիւն եւ նախախնամական գը-
թութիւն ՚ի վերայ տիրապահ եւ Աս-
տուածախնամ ծովահայեաց Մայրա-
քաղաքիդ Թէքրիտաղու. եւ շրջակայ
թէմից գիւղաքաղաքաց, եւ գիւղօրէից.
Սիւլիւրիւ, Չօլլուի, Չաթալճայու,
Ղարչդրանու, Պաղաղու, Պապաէս-
քիւ, Տեւալիւայ, Առակլու, Մալղա-
րայու, Տիմաթոբայու, Ուզունքէօբ-
րիւ, Հայգեղու, Կէլիպօլլուի, Պօղա-
վայու, Էյնայու, Պօղազհիսարու,
Չորից բերդից զետեղելոյ. Պօղայա-
սայու, Սէմէնտիլէյու, Իլիմնիւ, այլ
եւ Կիւմուրճինէու, Էնկիլճէու, Տրա-
մայու, Ղափալայու, Սէրէղու, Մէյ-
րիւ, Սէլանիլիւ, Էնկիլճէյիւ . . .
եւ կողմն Մոռայու, եւ Մենեւէյու,
եւ այլոց Աւանաց, եւ գեղջաց որում
գտանին աղգս Հայոց (1) . . . :

(1) Այս տեղերէն ոմանք այժմ Ազրիանուպօլ-
սոյ Թեմին կը վերաբերին. իսկ շատերուն մէջ բը-
նաւ Հայ չը կայ, Թերեւս հետզհետէ գաղթած են
կեղծական քաղաքները, ինչպէս են Թէքրիտաղ
եւ Ազրիանուպօլիս :

Նոյն սրբոյ Եկեղեցեաց եւ եկե-
ղեցականաց դասուց, ուղղաշախիղ
Քահանայից, ուսումնասէր Սարկաւա-
գաց, հաւատարիմ Երկրփոխաց, Պեր-
ճապատիւ Իշխանաց, գայիւք զեղուն
Տօլլաթաւորաց, իմաստաստ՝ վա-
ճառականաց, գեղեցիկակար Արուես-
տաւորաց, արդարավաստակ Երկրա-
գործաց, համեստաբարոյ Տանտիկնե-
րաց, եւ այլ առ հասարակ ամենայն
ժողովրդականաց խմբից. մեծամեծաց
եւ փոքունց, արանց եւ կանանց, ծե-
րոց եւ տղայոց, երիտասարդաց եւ
կուսանաց եւ ամենայն չափու հասա-
կի, տիոյ եւ կարգի ՚ի Քրիստոս Աս-
տուած հաւատացեալ լուսաւորչա-
ծին երամոյդ խմբից միշտ խնդալ
՚ի Տէր Բիսուս Քրիստոս յայն ամենից
բնաւից հաւատացելոյ յորադուրճ
բերկրանօք, յամերամ ամանակօք, ան-
սայթաք կենօք. յար եւ միշտ ամէն :

Շնորհք ընդ ձեզ, եւ երկնաւոր
խաղաղութիւն յԱստուծոյ Հօրէ գեր-
սկզբնական պատճառ էին ինքնագոյի.
Գթութիւն եւ ողորմութիւն ՚ի նորին
խկակից բանէն էականի նոյնազօրի
Սէր եւ քաղցրութիւն համապատուի
նոցին Ամենազօր Սուրբ Հոգւոյն կե-
նարարէ իջէ եւ հանգիցէ ՚ի վերայ
ձեր, եկեացէ եւ բնակեցի առ ձեզ,
իրբեւ ՚ի յորձանս գետոց եւ որպէս
զվտակս աղբերաց յորդահոս բըղխ-
մամբ եւ առատապէս ծաւալմամբ.
Ընդ որոյ հովանաւորութեամբն զօրաս-
ջիք եւ պահպանեցիք. նախախնամես-
ջիք եւ կառավարեսցիք մինչ ՚ի խորին
ծերութիւն ամէն :

Օրհնեցէ եւ պահպանեցէ զձեզ
Տէր Աստուածն յաւիտենական սի-
րովն գերասահման եւ անսպառական,
պարգեւելով կեանս խաղաղական, եւ
ժամանակս անդորրոտկան, աւուրս յա-
րաճգական եւ ամս բազմաշախական

լինիլ գոյիւք յորնաղան, և ընչիւք բաւ
րեհաչակական. ստացուածովք՝ ուռ-
ձական. տերամբ ունել զնոյն շահե-
ցողական զարդարեալ ուստերօք
ծաղկանման եւ պճնեալ դասերօք
զանազան. իբրու զուակ օրհնութեան
և պտուղ քաղցրութեան ոստ բարե-
նշան. եւ ճիւղ վայելութեան. սե-
բունդ զուարճական, և զարմ յարմա-
ցական ժառանգ սեպհական. և ծը-
նունդ հարազատութեան. յաւիտեա-
նքս ամէն:

Եւ ՚ի մասնել օրհնութեան նա-
մակիս մերոյ առ ձեզ, զամենայն ներ-
հակն բարւոյն և զտեսակ չարին փո-
խարկեցէ Տէր Աստուած մեր զմեզ
քնն յարդարութիւն, զանէծքն՝ յօր-
հնութիւն, զապականութիւն՝ յանապա-
կանութիւն, զհպարտութիւն՝ ՚ի խո-
նարհութիւն, զատելութիւն՝ ՚ի սէր,
զսուրբութիւն՝ ՚ի հաշտութիւն և ՚ի
բարեկամութիւն, զծուրութիւն՝ յա-
րիւթութիւն, զանողորմածութիւն՝ յո-
ղորմածութիւն, զօրկրամոլութիւն և
զարբեցութիւն՝ ՚ի պահա և ՚ի պար-
կեշտութիւն, զանառակութիւն՝ ՚ի
զգաստութիւն, և զբռնախոհութիւն
զանդարձ և զանզեղ մեղաւորն ՚ի զըզ-
ջումն և յապաշխարութիւն, զհիւան-
դութիւն՝ յառողջութիւն, զտկարու-
թիւն՝ ՚ի զօրութիւն, զնուազութիւն
՚ի լիութիւն, զպակասութիւն՝ յառա-
տութիւն, զչարութիւն՝ ՚ի բարու-
թիւն, զսուգն՝ ՚ի մխիթարութիւն,
զարտմութիւն՝ յուրախութիւն, զայցն՝
՚ի ծաղը և ՚ի խնդութիւն, զանգիտու-
թիւն՝ ՚ի գիտութիւն, զյիմարութիւն՝
յիմաստութիւն, զգառնութիւն՝ ՚ի
քաղցրութիւն, զմոլորութիւն՝ յառա-
քինութիւն, զաղքատութիւն՝ ՚ի փար-
թամութիւն, զչարչարանքն ՚ի հան-
գիստ, զգերութիւն՝ յազատութիւն,
և զամենայն կեանս ձեզ անդորրու-

թեամբ վայելել տացէ Տէր Աստուած
մեր իւր առատ ողորմութեամբն, ըզ-
վաստակս ձեր ուրախութեամբ վայե-
լեսցիք. և զպտուղ աշխատանաց որ-
դիք ձեր կերիցեն ամէն:

Տունք ձեր իբրեւ զսուն Աստու-
ծոյ, և որդիք ձեր իբրեւ զորդիս լու-
սոյ և տունջեան. կանայք ձեր իբ-
րեւ զայգի վայելուչ. և որդիք ձեր որ-
պէս նորատունկ ձիթենւոյ շուրջ ըզ-
սեղանովք ձերովք. փեսայք ձեր իբ-
րեւ զփեսայ յառագաստի շնորհօք զար-
դարեալ նման արեգական. հարսունք
ձեր որպէս զուսին շնորհօք խարկեշ-
տացեալ և բոլորեալ. ձեր ՚ի տանէ
քումմէ մի՛ պակասեոցի. եւ օրհնու-
թիւն Տեառն միշտ ընդ ձեզ եղիցի
ամէն:

Այլ և օրհնեցէ զձեզ Տէր Աս-
տուած մեր, և զարդարեցէ հոգևով
և մարմնով, տերամբ, և տեղեօք, որ-
դւովք, և դասերօք, ընչիւք, և ասլ-
րանօք, առօք, եւ տրօք, շահօք եւ
վաճառօք, սիրելեօք, եւ բարեկամօք
ամէն:

Եւ ընդ Աստուածապարգեւ եւ
շնորհազեղուն օրհնութեան նամակիս
ծանուցումն լիցի ձեզ վերոյգրեալ
մայրաքաղաքիդ Թէքրտաղու և նորին
շրջակայ թեմից և վիճակացդ. զի ըստ
որում գրէ մեծն Գիորգիսիոս. թէ ա-
մենայն տուրք բարիք, եւ ամենայն
պարգեւք կատարեալք ՚ի վերուստ են
իջեալք առ ՚ի Հօրէն լուսոյ. և նոյն
Աստուածապետականին վերնահոռ չը-
նորհքն. և բազմապատիկ պարգեւքն
որ ՚ի գերահրաշ լուսոյն լիով իջանէ,
և ՚ի տիպ Աստուածայնոյ բարութեան
զհոգազանգուածան ճոխացուցեալ պէս
պէս զարդու տնօրինէ. եւ վեհագոյն
իմն անձառելի խորհրդով նախախնա-
մելով աղգի մարդկան զգաւազան իշ-
խանութեան ՚ի վերոյ միահամուռ

արարածոյ միշտ ցուցանէ . և ոչ միայն
աստուածապէս զամենեւեան ինքեամբ
բըն կառավարէ . այլ և զընտանիս ա-
րարածոց սեպհականեալ խորհրդազ-
գածս առնէ . և տեսուչս , և հովիւս
ժողովրդեան նախակարգէ . որպէս եւ
տեսանի յարարածս ամենայն . նոյնպէս
կարգաւորաբար գլխաւորեալ զերկինս
երկնաւ . և զաշխարհս արեգակամբ և
զգալիս իմանալեալ . եւ զկենդանիս
գլխով իմն . ուր ամենայն զգայու-
թիւնքն են առ եղեալ . զի ամենե-
քեանքն անտեսուչս և հաւատարբ ե-
րեւեսցին և անկարգ առանց խնամոց
եղեալ կարծեսցին . այլ զի ծայրագոյն
իմաստութիւն Աստուծոյ 'ի նոսա ե-
րեւեսցին . և 'ի գեղեցիկութենէ արա-
րածոյն ըստ նմին եւ արարչագործն
նոցա ծանիցի . ըստ Առաքելոց . թէ
աներեւոյթք նորա իսկզբանէ աշխար-
հիս արարածովք իմացեալ տեսանին
մշտնջենաւորութիւն և զօրութիւն և
Աստուածութիւն նորա :

Արդ իմաստուն ճարտարապետն
Աստուած զնոյն սահմանի սկզբնահայ-
րըն մեր ըստ նմանութեան ինքեան հը-
րաշակերտեալ 'ի տեսչութիւն էիցս
նախակարգեաց . ըստ այնմ թէ զամե-
նայն ինչ հնազանդ արարեր 'ի ներքոյ
նորա փառօք և պատուօք պսակեալ
կացուցեր 'ի վերայ ամենայն ձեռա-
կերտաց քոց : Եւ նոյն տիպ և օրինակ
հովիւն տեսչութեամբ հնոյն Իս-
րայելի եւ առաջնորդութիւն երկրին
Աւետեաց գաւազանաւ ընծեռեաց
Մովսէսի 'ի սաստ և 'ի յամօթ Եգիպ-
տացւոց . և 'ի պարծանս հաւատացե-
լոց : Եւ ոչ միայն զապստամբեալն 'ի
նոցանէ հրակիզեաց և կենդանւոյն 'ի
դժոխս իջոյց . այլ եւ զԱհարոնեան
գաւազանն դաւաբեցոյց որպէս զի ցուց-
ցի իշխանութիւն ոչ յուստեք գոյ,
եթէ ոչ յԱստուծոյ . և որ ենն յԱս-

տուծոյ կարգեալ են . ըստ Առաքելոց,
եւ սքանչելատես մարգարէին Զաքա-
րիայ եցոյց զհրաշափառ խորհուրդ
իշխանութեան այսորիկ կրկին ձիթեն-
եօքն . որք ընդ ալմէ , և ընդ ահեկէ
ոսկեղնիկ աշտանակին և եօթնաբերան
ճրագացն կային , որք յայտնապէս նկա-
րէին զխորհուրդ Առաջնորդոց սրբոց ,
որք 'ի հնումն և 'ի նորումս պայծա-
ռագեղ կանանչափթթին եւ սաղար-
թախիտ պարարտութեամբ լուսաւս-
րեն զեկեղեցի սուրբ . ըստ որում նոյն
ինքն լուսն օրինաց եւ կատարումն
մարգարէից Տէրն մեր Յիսուս Քրիս-
տոս , 'ի փրկական տնօրինութեան և
'ի կենարար վարդապետութեան իւ-
րում զխորհուրդ իշխանութեանս այ-
սորիկ 'ի հօտս և ի հովիւս առականով
զինքն հովիւ և զհաւատացեալս իւր
'ի հօտս և յաշխարհս օրինակեալ հը-
րամայեաց թէ Ես եմ հովիւն քաջ
և թէ ոչխարքն իմ ձայնի իմում լուի-
ցեն . և զօտարի մի երթիցեն զհետ .
եւ լուիցեն զծայն օտարաց . Այլ
եւ 'ի դէմս համադասուն առ ծե-
րագոյնն Պետրոս եռապատիկ հարց-
մամբ զսիրոյն երրակի ուրացութեա-
նըն քաւելով զմեզս զերջանկագոյն
պետականութիւն իշխանութեան իւ-
րոյ յանձնեաց ասելով . Արածեա՛
զգառինս իմ եւ զոչխարհս իմ : Եւ
այսու օրինակաւ զեսն իմ բառնա-
լով ձկնորսօք եւ յիմարօքն աշխար-
հի . յամօթ արար զիմաստունսն եւ
զխորհրդականս ամենայն կացուցանե-
լով զԱռաքեալն՝ իշխանս և տեսուչս
ազգաց , և ազանց , լուսատու լինել տի-
եղերաց , և առաջնորդելով համայնից
արդարութեան ճանապարհաւ և ա-
ռաքինութեանց օրինակաւ 'ի կեանսն
յաւիտեանից : Քանզի որպէս ամենայն
արարածոյ , և յամենայնի բանականս ,
եւ քաղաքաւարութիւնս աշխարհի

կարգ են և սահման, և միանգամայն կարօտին առաջնորդութեան նախա- կարգելով ումեք. որպէս ոչխարքն հովուին, եւ աշակերտքն վարդապետին, և ընտանիքն տանուտեառն, և ծառայքն տերանց, և զօրքն զօրավարին, և իշխեցեալքն իշխանին, և աշխարհ ինքնակալ թագաւորին :

Այսպէս և Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս ոչ եթող ղեկեղեցին իւր սուրբ առանց հովուաց եւ Առաջնորդաց անխնամ մնալ և անկարգ. այլ ամբողջոյ մարգարէիւք, պարսպեաց առաքելովք, պատկազարգ արար մարտիրոսօք, զուարճացոյց վարդապետական բանիւ ըստ Առաքելոյ, թէ զորս եդ Աստուած յեկեղեցւոյ, այս են՝ նախ զԱռաքեալն, երկրորդ զՎարդապետս, երրորդ զՎարդապետս. եւ այս հրաման և իշխանութիւն ըստ կարգի հոգեւորական պետութեան 'ի Տեառնէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ, աւանդեալ սրբոյ Եկեղեցւոյ. մանաւանդ Հայաստանեայց, Տինա՝ և եկեղեցիդ իմ՝ նորաստակ սուրբ Յովհաննէս Աւետարանիչ և սիրելի աշակերտ ՏեառնՅմեայ Յիսուսի Քրիստոսի, որ 'ի Թէքիրտաղ մայրաքաղաքիդ կառուցեալ է բազում աշխատութեամբ և 'ի հերուն հետէ տարիայի եւ փափաքէի վերանորոգման գեղեցկատես և պատուական ծովահայեաց սուրբ Եկեղեցւոյդ. վասն որոյ և պարգեւոյն բարեաց, Հոգին Սուրբ Աստուած ճշմարիտ առաջնորդեաց եւ 'ի կատար հասոյց եւ զհոգեւոր փափաքն իմ լոյց, և զխնդիրքն իմ բազմաժամանակեայ կատարեաց. Փառք բարերարին Աստուծոյ, զի իբրեւ արեգակ փայլի 'ի մէջ աստեղաց. որք և բուն վարդապետաց օթեւան և ասպնջական գոյով զարգացեալ էք, հաստատուն կերակրօք, և ոչ կարօտացաք կաթին և առակաց կամ օրինաց:

Եւ ես վարժեցի զձեզ ըստ կարօղութեան ձերում հոգեւոր մշակութեամբ, 'ի վայրի զաւարւոյ բնակեցոյցանելով եւ 'ի ջուրս հանգստեան սնուցի զձեզ ըստ հրամանի Փրկչին Աւետարանական բանիւն. վասն զի ստուգիւ գիտեմ, զի լուեալ եմ 'ի ձերոց ձերոց. վասն զի լուսահոգի Քրիզոր վարդապետն որ էր նախկին Առաջնորդն ձեր քաղաքիդ այդմիկ, որ իսկապէս իբրեւ զճաշ պայծառ փայլէր յեկեղեցւոյդ ձերում. որում հոգւոյն Տէրն ողորմեացի, եւ զկնի ելից նորա յաշխարհէս թէպէտ և առ ժաւ մանակեայ ինչ աւուրբք սուղ ինչ ազօտանալ թուեցաւ Եկեղեցւոյ ձերում 'ի ձեռն ոմանց կեղծաւորեալ խաբեբայից որպէս զխորդացեալ Ամնացիան եւ զՄովսէսացիան, կրկին ողորմութեան Աստուծոյ նշոյլ ծագեաց 'ի վերայ ձեր:

(Շարունակելի:)

Ե Դ Ե Ս Ի Ա.

Թէպէտ ամենուրեք և ամեն Հայաբնակ գաւառաց և քաղաքաց մէջ Ազգային յառաջագիմութեան եւ լուսաւորութեան համար տեղի ունեցած շարժմանց լուրերն ամեն յառաջագիմասէր, ազգասէր և հայրենասէր Հայ սրտերու բերկրառիթ և մխիթարական են. սակայն բաղդատմամբ տեղեաց՝ դրից եւ բնակչաց բարոյական և նիւթական վիճակին, աւելի մխիթարական եւ քաջալերիչ են Հայ սրտերուն մանաւանդ այն Հայաբնակ գաւառաց և քաղաքաց յառաջագիմական խլրտումներն, որք Աօլոյ խորերը, ամեն

հաղորդակցութենէ զուրկ . տգիտութեան , աղքատութեան և անքաղաքակիրթ բարբարոսաց բռնութեան ենթակայ լինելով՝ հազիւ իրենց ցաւերովը մորմարելու եւ բաղմաբիրան աշխատութեամբ օրտայահիկ պարէննին ձեռք ձգելու ժամանակ ունին . մանաւանդ մի այսպիսի խռոնաշիւթ և տարտամ ժամանակի մէջ , ուր Տաճկաստանի ամեն կողմերն եւս անխիղճ բռնաւորներ ժամանակի ընթացքէն օգուտ քաղել կամենալով , իրենց բռնութեան և անգթութեան յուժը առաւել եւս ծանրացուցած են աւելի համարձակ և անգթօրէն հարստահարելով արդէն սղքատ և հազիւ ապրելու ձեռնահաս խեղճ հասարակութիւնը :

Եդեսիա քաղաքն եւս , որ կ'իյնայ 'ի Միջագետս Ասորոց և երբեմն իբրեւ մայրաքաղաք Հայոց թագաւորութեան՝ բաւական համբաւ ունի պատմութեանց մէջ , թէեւ ունի բաւական Հայ բնակիչ . սակայն իւր դրից և տեղւոյն հեռաւորութեան պատճառաւ վաճառականական գիւրութիւններէ և յառաջագէմ քաղաքացի հաղորդակցութիւններէ զուրկ լինելով՝ վերոյիշեալ դաւառաց նման բողբոջին զուրկ մնացած է ցարդ թէ՛ նիւթական և թէ՛ բարոյական յառաջագիմութիւններէ , որոյ պատճառաւ Եդեսիաբնակ Հայն բողբոջին տգէտ և անհմուտ իւր կրօնի , իւր եկեղեցւոյ և իւր աղբութեան էութեան եւ յարգութեանը՝ դիւրագին որս դարձած էր պապական և բողբոջական ճարպիկ որսորդաց անյատակ ուռկանին . որոյ վրայ մրցման և շահատակութեան ընդարձակ ասպարէզ բացուած էր Սրբոյն Պետրոսի փոխանորդին և Լուտէրի անձնուէր սպասարկուաց մէջ զիրեար դերադանցելու և մի անհովիւ և տառապալիկ

հօտ խաղառսպուռ կողոպտելու մտախն , որոյ առթիւ 1872ին դարձեալ առիթ ունեցեր ենք Սիժն ամսաթերթի միջոցաւ մեր ցաւակցութիւնը յայտնելու :

Ահաւասիկ մի այսպիսի թշուառ և բոլորովին անյոյս կացութեան մէջ գտնուող ժողովրդոց երբ յառաջագիմական և լուսաւորութեան շարժումն տեսի կ'ունենայ , արդարեւ աւելի ուրախաւիթ է եւ միւրթարական քան այնպիսի տեղեաց յառաջագիմական մեծամեծ ձեռնարկութիւններն , որոց դիրքն ու վիճակը կը ներէ իրենց աւելի մեծ և օգտակար և հիմնաւոր գործառնութեանց ձեռնարկելու . ինչպէս են Կ . Պօլսոյ , Զմիւռնիոյ և այլ այսպիսի Հայաբնակ քաղաքացի վիճակներն :

Եդեսիոյ մեր Պ . թղթակցէն ստացանք այս անգամ մի թերթ Ազգային լրագիր Զեդէ-Հայրենաց վերնագրով , որոյ հրատարակութիւնը կը թուի թէ 76 Սեպտեմբեր ամսոյ վերջն սկսած է . քանզի յիշեալ թերթն կիսամսեայ է և մեր ձեռքն անցածը ութերորդ թիւն է 77 . Յունվար 15 թուականաւ . սոյն թերթն որ ձեռագիր է չորս փորրադիր երեսէ կը բաղկանայ՝ որոյ պարունակութիւնն է ազգային դպրոցական հանգէսներու նկարագրութիւններ , Ազգային յառաջագիմութեան և լուսաւորութեան վերաբերեալ սրտաշարժ յորդորակներ եւ ճառախօսութիւններ . երբեմն եւս տեղական նշաւաւոր դէպքեր և հանելուկներ , թերթի խմբագրութեան տեղին է Պ . Յակոբ Արեւեան բարեջան վարժապետի վարժարանը և խմբագիրն է Պ . Արամ Յ . Բրուտեան , զոր թէեւ ճանաչելու պատիւը չունիմք , սակայն իբրեւ Ազգի յառաջագիմութեան և զարգացման նախանձախնդիր և իւր Հայրենաց ու Հայրենակցաց լուսաւորու-

Թեան փափաքող բարեկիր պատանի՝ հոգւով սիրելով զնա, կը շնորհաւորեմք իւր յայտ բարենպատակ ձեռնարկը իրեն կարողութիւն և խմատութիւն սոյն Ազգասիրական բայց զբժուարին ձեռնարկին մէջ և իւր նորին ծայ Թերթին յարատեւութիւն եւ զարգացումն բարեմաղթելով:

Յիշեալ Թերթին հետ կայր նաեւ մի յաւելուած Յունվար 1 ամսաթիւ որոյ պարունակութենէն կ'իմացուի որ Եդեսիոյ մէջ սոյն տարւոյ Յունվար ամսոյ մէկին՝ մի Ազգային ընկերութիւն կազմուած է յիշեալ բարեջան Պ. Յ. Արեւեանի ջանիւք. որոյ նպատակն է Ազգային ժողովրդական թանգարան մը հաստատել Եդեսիոյ մէջ, որն որ Ազգային ընթերցարանի եւս կերպարանք ունենալով անոր եւս պիտի ծառայէ առ ի չգոյէ առանձինն ընթերցարանի, սոյն ընկերութեան անգամակցող անհատներն պիտի վճարեն ըստ կարողութեան մի շաբաթական տուրք, յորոյ գոյացած գումարով հետզհետէ գրեանք բերել պիտի տան ըստ յարմարութեան իրենց պիտոյից: Մենք սոյն բարենպատակ ընկերութեան հաստատութիւն, յարատեւութիւն եւ յառաջադիմութիւն մաղթելով՝ պարտք կը համարինք նաեւ մեր շնորհակալութիւնը մատուցանել այս առթիւ Արեւեան Պ. Յակոբին, որ ազգասիրական ազնիւ զգացմամբ սոյն օգտակար խորհուրդն երկնած և գովելի եռանդով աշխատելով յաջողած է սոյն ընկերութիւնը կազմել. որ եթէ նախորդ ընկերութեանց բազմին հանդիպելու տարաբաղդութիւնը չունենայ, սիրով միութեամբ եւ յարատեւ աշխատութեամբ կրնայ Եդեսիոյ բարերարն հանրիսանալ, որոյ փառաց Պ. Յ. Արեւեանն եւս մասնակից է իրաւամբ իւր գովելի եւ

եռանդուն աշխատութեան առթիւ. ուստի մեր կողմէն յատուկ կը խրնդրուի Պ. Յ. Արեւեանէն որ մեծ հոգեւ ուշադրութիւն դարձնէ իւր սոյն բարենպատակ նոր ձեռնարկին. որպէս վի յաջողի արգեամբ օգտակար ընել զայն Ազգին, որուն համար ամբողջ Եդեսիաբնակ Հայոց հետ մենք եւս մեր սրտի անկեղծ շնորհակալութիւնը հրապարակաւ իրեն նուիրելու պատրաստ եմք:

Յիշեալ բարենպատակ ընկերութեան վրայ այսքան ծանօթութիւն բաւական համարելով՝ հոս կը դնեմք նորա կանոնագրութիւնը՝ ի ծանօթութիւն:

Կանոնագրութիւն ընկերութեան
Թանգարանի:

Յօդուած. Ա. Ամէն ընկեր պարտաւոր է առ նաւադն 10 փարայ շաբաթական վճարել. վճարումը գրքով կամ մէկ օրինակ լրագրով ալ կրնայ կատարուիլ. միայն թէ գործադիր ժողովը կարեւոր դատէ տրուած գիրքը: Ընկերութիւնը կը հրաժարեցնէ այն անդամը, որ եօթը շաբաթ անվճար կ'անցնէ իւր բաժանորդագիրը:

Բ. Ընդհանուր բաժանորդք իրենց միջէն կ'ընտրեն մի Ատենապետ և մի Ատենադպիր: Ատենապետը կրնայ վարժարանիս պաշտօնեայներէն եւս լինիլ, որ միայն ի հարկին ընդհանուր ժողով գումարելու պաշտօն պիտի ունենայ:

Գ. Նոյնպէս ընդհանուր բաժանորդք պիտի ընտրեն իրենց միջէն մի գործադիր ժողով որ պիտի բաղկանայ մի Ատենապետէ, Ատենադպրէ, Գանձապետէ և մի Դրամահաւաքէ որոց պիտի միանայ նաեւ ընդհանուր ժողովը Ատենապետն:

Դ. Ամեն ընկեր՝ Գրադահին ստա-
րագրութիւն տալով՝ կրնայ ստանալ
այն գիրքը զոր կարգաւ կ'ուզէ՝ աւուր
պայմանաւ. եթէ գրքին վնաս մը պատ-
ճառէ՝ գինը վճարել կը պարտաւորի:
Բաժանորդ չեղող անձ մը վկայուս-
նութեանց համար օրը 10 փարայ տեւո-
րակի մը վճարելու պայմանաւ կրնայ
ստանալ. այն պայմանաւ որ վնասած
գրքին ստակն ալ վճարէ:

Ե. Երբ ընկերութիւնը գիրք ըն-
դունի իբրեւ նուէր, մի մաքուր ցու-
ցակի մէջ կ'արձանագրէ նուիրատուի
և գրքին անունը:

Զ. Գործադիր ժողովը պարտաւոր
է չորս ամիսը անգամ մը հաշիւ տալ
ընդհանուր բաժանորդաց ՚ի վարժա-
րանի, ուր է թանգարանն:

Է. Գործադիր ժողովն երկու տա-
րի պաշտօն կը վարէ և այն կանոնա-
գիրն մինչեւ երկու տարի գործադրե-
լի է անխափօխ:

Յանչուսած ՚ի կանոնագիրն:

Ա. Բաժանորդներէն հաւաքեալ
դրամներն տօկաւով չը տրուին. այդ
միշտ դոյացած գումարով գիրք առ-
նուի կամ բերել տրուի:

Բ. Վարձով կարգացուած գրեանց
արդիւնքը՝ թանգարանի, ընկերու-
թեան տոմարի և այլն ծախուց պիտի
յատկանայ:

Գ. Ընկերութեան շրջանը երբ լը-
րանայ և ընկերութիւնը ցրուիլ ուզէ,
այն առեն աղքատ տղայոց ընծայ ե-
ղած գիրքերն ընկերութեան հաշուէն
պիտի ղեղձուին և զանազան անձերէ
թանգարանի նուէր եղած գրեանք
գպրոցին պիտի յատկանան. միայն բա-
ժանորդաց ստակովն առնուած գրքե-
րէն իւրաքանչիւրի վճարած ստակին

չափ գիրք պիտի տրուի, որոց գներն
արգէն յայտնի են:

1877 Յունիս 1

յետեւի-

Խմբագրեաց

Տ. Վարժ. Արեւիկ:

Արգէն մի համաշխարհական ճրչ-
մարտութիւն է, որ բարոյական եւ
մտաւոր զօրութիւնը շատ բարձր և
գեր ՚ի վեր է նիւթական զօրութենէն.
որոյ վրայ աշխարհի սկիզբէն մինչեւ
ցայսօր միշտ կանգնած է իւր յաղթա-
նակը բարոյական զօրութիւնն. մէկդի
թողլով այլազան բաղմամբիւ հզօր և
աշխարհաստան ազգաց այն անհեր-
քելի ճշմարտութենէն կրած դառն
փորձերն, միայն մեր Ազգի անցեալն ու
ներկայն եթէ աչքի առջեւ բերելու
լինիմք և անցելոյն ու ներկային այս
մեծ տարբերութեան պատճառները
ու շարքութեամբ բննելու լինիմք, կրը-
նամք պարզապէս տեսնել որ նոյն ճրչ-
մարտութեան դառն փորձը մեր Ազ-
գին եւս կրած է շատ մեծ վնասներով.
քանի որ Ազգն որ երբեմն իւր թա-
գաւորական հարստութեամբ եւ ղե-
նուորական զօրութեամբ անցելոյն քա-
ղաքականութեան մէջ բաւական նշա-
նաւոր տեղ գրաւած էր երբեմն Աստ-
րեստանի, երբեմն Հոռովմէական եւ
երբեմն Պարսկական աշխարհաստան
և գոռ բանակներուն իսկ դիմագրա-
ւելով իւր նիւթական կամ ղինուորա-
կան զօրութեան մեծութեամբը, այ-
սօր մի այնպիսի անկեալ և ակար կա-
ցութեան մէջ կը գտնուի, որ ՚ի շա-
րքս ազգութեանց բնաւ նշանակու-
թիւն չունի և այս դառն վիճակէն ա-
ղատուելու համար ուրիշ ամենեւին
հնար չը կայ, բայց ՚ի իւր աշխատու-
թենէն եւ ժամանակի պահանջմանց
հետեւելէն, հետզհետէ իւր ներ-
քին կեանքը, բարոյական զօրութիւնը

կողմերից Զանքէն, եւ այս ուրիշ բանով չը լինիր, բայց եթէ Ազգային բարեկարգ վարժարաններու եւ այլ բարոյական օգտակար կրթարաններու հաստատութեամբ ։

Գեռ եւս մեր խօսքը չը վերջացուցած կը փութամք նաեւ նուիրել մեր շնորհակալութիւնը Կոստանդնուպօլսոյ Արարատեան աղգասէր ընկերութեան, որ գաւառացի աղքատ եւ անձեռնհաս Ազգայնոց լուսաւորութեան և յուսալադիմութեան ձեռքն տու լինելու գովելի եռանդով, գրքով եւ վարժապետով կ'օգնէ նոցա կարօտութեանը, որոյ ուշադրութենէն յուսամք թէ չը վրիպիր Նզդեսիոյ նորակազմ ընկերութիւնն եւս, որն որ որքան իւր սրտի զգացմամբ նոյնչափ եւս իւր նիւթական վիճակի անձկութեան պատճառաւ արժանի է համակրութեան և օգնութեան, որուն զօրութիւն յարատեւութիւն և հաստատութիւն մալթելով կը վերջացնէմք մեր խօսքը ։

Գ. Ս. Շահանջեան ։

ԱՍՏՂԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՄՈՒՈՐԱԿՆԵՐ

Արեգական, լուսոյ և ջերմութեան այս անհուն վստարանին բոլորտիրը, տարբեր հեռաւորութեամբք եւ ժամանակի տարբեր պարբերական շրջաններով կը դառնան շատ մը երկրորդական աստղեր, որոցմէ է և մեր երկիրը ։ Այս մարմինները մերթ առանձինն, և մերթ ընկերացեալ խումբերով՝ այնչափ տարբեր աշխարհներ կը ձեւացնեն,

որ կ'արժէ նոցա տարածութիւններն, հեռաւորութիւնները, շարժումները, ձեւը, յորինուածը և բնական կազմութիւնը մասնաւոր ուսման մը, կամ քննութեան մը նիւթ ընել ։ Ուստի արեգական վերայ, որ մեր դրութեան կեդրոնն է, և մեր կենաց ու կենդանութեան գլխաւոր պատճառը, ըստ բաւականին խօսելէն յետոյ, կը մնայ մեզ այժմ խօսիլ մոլորակաց վերայ ։

Դիտողութեան հաւաքած այն բազմադիմի երեւոյթները, որոց թէաւրոնը այս աշխարհներն են, անդադար տեղի ունենալով մեր աչաց առջեւ, ոչ միայն մեզ պիտի ծանօթացնեն ամբողջ դրութեան մեքենականութիւն, այլ և ձեռնտու պիտի ըլլան մեզ ըստ կարելոյն թափանցել այս մարմնոց իւրաքանչիւրին յատուկ գործարանաւորութեան մանրամասնութեանց ։

Երբ զօրաւոր հեռադէտներով դիտեմք, մոլորակաց ձեւերէն, անոնց վերայ դիպած պատահարներէն և բըծերէն անպատճառ պիտի հետեւցունեմք, թէ մոլորակը կը դառնան իրենց վերայ. ոչ միայն այսչափ, այլ նաեւ պիտի կարողանամք մինչեւ անգամ ուրոշել անոնց մակերեւութին վերայ տրււրջեան և գիշերոյ տեւողութիւնը ։ Ոլորտներու ձեւը և տարածութիւնները, և թաւալմանց տեւողութիւնները պիտի տան մեզ ճիշդ տեղեկութիւններ իւրաքանչիւր մոլորակի տարւոյն վերայ, եղանակաց փոփոխութեանց վերայ, նոցա պարբերական շրջանաց եւ անհաւասար տեւողութեանց վերայ ։ Կլիմայի փոփոխութիւններէն ալ մասամբ պիտի իմանամք հակման այն աստիճանը, զոր ունի իւրաքանչիւր մոլորակի թաւալման աղեղը այն մակարթակին վերայ, որոյ մէջ մոլորակը կը դառնայ արեգական բոլորակք ։

Արքանեկաց գոյութիւնն եւս, որոնք պարբերաբար կը դառնան շատ մը գլխաւոր մոլորակաց շուրջը, ոչ նուազ օգտակար է այն բազմադիմի երեւոյթներով, զոր այս երկրորդական մարմիններէն իւրաքանչիւրն յառաջ կը բերէ անվնաս իւր մոլորակի մակերեւութին վերայ. երբեմն կը լուսաւորեն մոլորակի գիշերները իրենց լուսաւորեալ մասերու անդրադարձութեամբ. երբեմն խաւարումներ կը պատճառեն. և այս երեւոյթներն այն տոնն տեղի կ'ունենան, երբ լուսաւորեալ մարմնայն և լուսոյ աղբիւրին մէջ տեղը ընդդիմահար մարմին մը կը գայ. և վերջնապէս երբեմն ալ ծախսադաշներու երեւոյթներն կը ծնանին, որոց պատճառն է արքանեկաց զանգուածոց ձգողութիւնը, որ մոլորակի մակերեւոյթին վերայ եղած հեղուկային խաւերուն վերայ ներգործելով՝ ծովախաղաղները կը պատճառէ:

Արեգակնային աշխարհի մէջ մեր ընելիք ճանապարհորդութեան ատեն պիտի հանդիպիմք մեր երկրին և իւր արքանեկին: Նոցա աստղագիտական երեւոյթներու մանրամասն քննութիւնը, ինչպէս յետոյ պիտի տեսնեմք, ոչ սակաւ պիտի նպաստեն մեզ որոշել տարբեր մոլորակաց համաբնոյթ երեւոյթներու նմանութիւնները և տարբերութիւնները:

Արեգակէն մեկնելով՝ յաջորդաբար պիտի այցելեմք նորա շուրջը դարձող բոլոր մարմնոց, հետեւելով ինչպէս որ բնական է, իրենց հեռաւորութեան կարգին: Բայց յառաջ քան սկսելն այս երկար ճանապարհորդութիւնը, յառաջ քան ուսանելն այն այլադան երեւոյթներն, որք կը տարբերեն մոլորակները իրարմէ, կարեւոր է ունենալ պարզ և ճիշդ գաղափար մի այն յոռիութեանց վերայ, որք հասարակ են

մի և նոյն կարգի աստեղաց և մանաւանդ այն երկու շարժմանց, որոց են թակայ են. այն է տարեկան շարժման, զոր մոլորակները արեգական շուրջը կրնեն, և օրական շարժման, որով իւրաքանչիւր աստղ իւր առանցից միոյն վերայ կը դառնայ:

Ամեն որ գիտէ, որ երկիրը գրեթէ գունտ մի է, և իւր տրամագծից միոյն վերայ մի օրինակ տրագութեամբ կը դառնայ արեւմուտքէն դէպ յարեւելս գրեթէ քսան և չորս ժամէն: Երկրի այս շարժման ապացոյց է աստղազարդ կամարին հակառակ ուղղութեամբ ըրած երեւութական շարժումը, կամ որ նոյն է, արեգական, լուսնոյ և բոլոր աստեղաց ելքն ու մուտքը: Արեգակնային բծերու քննութիւնը ևս արդէն ցուցուց, որ արեգակն ալ ունի հոլովական շարժումն անխոփոխ ուղղութեամբ առանցքի մը բոլորովը:

Պարզ տեսութեամբ մոլորակային դրութեան միւս մարմիններն կերելին մեզ իբրեւ աստղեր առաւել կամ նշանաւոր փայլուն. բայց հեռագիտական տեսութեամբ ասոնցմէ գլխաւորները կ'երեւին գրեթէ բոլորչի սկաւառակներու ձեւով, որոց մակերեւոյթներուն վերայ կը տեսնուին նոյնպէս շարժուն բծեր, որք մոլորակաց գնաածեւութիւնը և հոլովական շարժումը կ'ապացուցանեն. այս կարգէն են Փայլածուն, Արուսեակը, Հրաւոր, Լուսնթագը և Երեւակը: Իսկ միւս մոլորակաց օրական շարժումները մինչեւ ցարդ անկարելի եղած է հաստատել, ոմանց փաթրիութեան և ոմանց անհուն հեռաւորութեան պատճառաւ. բայց կասկածելի չէ անոնց այս շարժումը. վասն զի ըստ օրինաց երկնային մեքենակութեան բոլոր մոլորակները այս վերաբերութեամբ համանմանութիւն մի ունին, ինչպէս և արքանեկները:

Մոլորակները այս շարժումէն զատ, ինչպէս բնիք, ունին նաեւ երկրորդ շարժում մի, որով արեգական բոլոր ակբը կը դառնան քծելով կոր շրջան մը: Արեգակը այս ձուլածեւ շրջանակին կեդրոնին վերայ չէ, այլ կեդրոնէն հաւասար հեռաւորութեամբ մի առանցքին վերայ մտածուած երկու կէտ'րուն, որք շաւիւր կ'ըսուին, միոյն վերայ, որով արեգակը բոլոր մոլորակաց հասարակ կեդրոնն է: Արեգանեակներն եւս իրենց մոլորակներու շուրջը կը դառնան:

Մոլորակաց վերայ այսչափ ընդհանուր կերպով խօսելէն յետոյ սխիւք անոց իւրաքանչիւրին մանրամասնութեանց:

ՓԱՅԼԱԾՈՒ Զ

Այս մոլորակի նկարագրութեան մէջ նախ՝ պիտի նշանակեմք պարզ աչքով տեսնուած երեւոյթները, ապա դիտակով նայուած ժամանակ ընծայած տեսքերը և վերջը իւր բնական կազմութեան վերաբերեալ աստղագիտաց կարծիքները: Երկինքը պարզ, և հորիզոնը նուազ շոգիով յագեալ եղած ատեն, երբեմն երեկոյները՝ արեգական մարը մտնելէն յետոյ աստղ մի կը տեսնուի, որ իւր վառ վառն փայլունութեամբ վերջապետոյ կարմրագոյն լոյսէն կ'որոշուի: Իսկզբան արեւմտեան հորիզոնին վերայ իւր երեւութական բարձրութիւնը, կամ հեռաւորութիւնը շատ նուազ է. հետզհետէ ամեն օր կ'առաւելու, բայց երբեք երկինց կիսաշրջանակի մը վեցերորդ մասը չանցնիր. այս աստղն է Փայլածուն:

Պարզ երեկոյներ շարունակ դիտելով կը տեսնեմք, որ իւր ծայրագոյն

հեռաւորութեան հասնելէն յետոյ՝ հետզհետէ արեգական կը մօտենայ և անոր շաղկապէն պայծառութեան տակ կ'աներեւութանայ և մի և նոյն ատեն անոր հետ մարը կը մտնէ: Մի քանի օրէն յետոյ առաւօտները, արեւու ծագումէն առաջ դարձեալ կ'երեւի և օր աւուր վերայ աւելի կանուխ կ'ելլէ առաւելական բարձրութեամբ, որոյ ծայրագոյն բարձրութիւնը հորիզոնին վերայ ընդ արեւելք ճիշդ և ճիշդ կը հաւասարի արեւմտեան կողմն ունեցած մեծագոյն բարձրութեան: Այնուհետեւ դարձեալ տակաւ առ տակաւ արեգական կը մօտենայ և անոր լուսոյն հետ խառնուելով՝ աներեւոյթ կ'ըլլայ:

Հիները, որ աշխարհի բուն դրութիւնը չէին ճանաչեր, խաբուելով Փայլածուի կրկնակի երեւնալէն, որ մերթ արեգական մտնելէն յետոյ եւ մերթ ծագումէն առաջ կը տեսնուէր, կը կարծէին թէ երկու տարբեր աստղեր են, ուստի և տարբեր անուններ կը տային. մին՝ Ապոլոն կը կոչէին, այսինքն Աստուած տուրքեան եւ լուսոյ, եւ միւսն՝ Փայլածուն՝ Աստուած աւազակաց: Բայց դիտողները այս պատրանքը վերջացուցին նկատելով՝ որ այս կրկին աստղերէն մին միայն տեսանելի է մի և նոյն ատեն, և թէ միոյն աներեւութանալ՝ միուսոյն երեւման գրեթէ կը համապատասխանէ. այս պարագաներէն հետեւցուցին անոնց նոյն բըլարը:

Փայլածուի այս կրկին ծածանմամբ (oscillation), մերթ յարեւմուտս եւ մերթ յարեւելս արեգական, ըրած երեւութական շարժումը շատ պարզ կերպով կը բացատրուի եթէ անոր տարեկան շարժումը երկրի տարեկան շարժման հետ բաղդատեմք: Երբ Փայլածուն երկրի վերաբերու-

Թեամբ արեգական հակադիր լինի , կ'ըսուի Թէ իւր վերին յօդակոյն-լիւան մէջ է . այս միջոցին արեգակէն ծածկուած լինելով՝ մեզ անտեսանելի է : Իւր յատուկ շարժմամբ այս կէտէն մեկնելով կ'անցնի արեգական արեւելեան կողմը և ազատուելով նորա լուսաւոր ճառագայթներէն կրակի երեւիլ . այնուհետեւ , ինչպէս վերն ըսինք , այնպէս կը Թուի , որ արեգակէն կը հեռանայ : Հասնելով երկնակամարին վերայ իւր ծայրագոյն բարձրութեան այնպէս կը Թուի , որ իւր շարժումը կը դադրի . այս կէտը կ'ըսուի ճայրագոյն կէտաւորութիւն : Գարձեալ մեկնելով այս կէտէն կը կտրէ իւր ոլորտին այն մասը որ երկրի և արեգական մէջ տեղն է . հետզհետէ կուգայ այն ուղղութեան վերայ , որ երկրի , Փայլածուին և արեգական կեդրոնները կը միացնէ . այս տեղ վերստին անտեսանելի կ'ըլլայ , և կ'ըսուի ներքին յօդակոյն-լիւան : Ներքին յօդակցութեան ելլելով՝ նորէն կամաց կամաց կը հեռանայ արեգակէն , ծայրագոյն հեռաւորութեան և վերին յօդակցութեան երեւոյթներուն համանման երեւոյթները կը կրկնուին . եւ այսպէս Փայլածուին կը կատարէ իւր շրջանը 88 օրէն . կամ աւելի ճիշդ կերպով 87 օր , 23 ժամ , 15 վայր . և 46 երկվայրկեանէն . յորմէ կը տեսնուի , որ նորա տարին մեր տարւոյն մէկ չորրորդէն քիչ մը աւելի է : Այսչափ ժամանակի մէջ մոլորակին գծած ոլորտը համեմատութեամբ ուրիշ մոլորակաց ոլորտներուն աւելի երկայն ձուլածեւ մի է . այս պատճառաւ շարժման վառարանէն մոլորակին հեռաւորութիւններն շատ կը փոփոխին :

Երկրի արեգակէն ունեցած հեռաւորութիւնը միութիւն սեպտեմբր Փայլածուի մեծագոյն , միջին և փոքրագոյն հեռաւորութիւնները կ'ըլլան ,

հեռաւորութիւն մեծագոյն 0.46669
 " միջին 0.38710
 " փոքրագոյն 0.30750
 Այս Թիւերը հաղարամեղրի վերածելով կ'ըլլան :

հեռաւորութիւն մեծագոյն 69.000 000
 " միջին 57.000 000
 " փոքրագոյն 45.000.000

Կը հետեւի ասոնցմէ , որ Փայլածուի ոլորտին երկայնութիւնն է , 356.000.000 հաղարամեղր : Արդ որովհետեւ մոլորակը 356.000.000 հաղարամեղր երկայնութիւնը 88 օրէն կը քալէ . ուրեմն իւր օրական տրագութիւնըն է 4.050.000 հաղարամեղր , կամ մէկ երկվայրկեանական տրագութիւնը 47 հաղարամեղր : Փայլածուին ընթացքը ամեն մոլորակաց ընթացքէն արագ է . իսկ երկրի տրագութեան դրեթէ մէկ ու կէս անգամն է :

Եթէ փոխանակ պարզ աչքով դիտելու խաչարացոյց դիտակով մը նայիմք , միշտ մի և նոյն ձևով շէնք տեսներ . այլ լուսնոյ նման լուսնեբեւոյթներով կ'երևի : Այս երեւութիւն պատճառը շատ պարզ է . Փայլածուին ընդգիմահար և գնտաձեւ մարմին մի է , իւր լոյսը արեգակէն կընդունի և անդրադարձմամբ է , որ մեք լուսաւոր կը տեսնեմք : Իւր տարեկան ընթացքին մէջ լուսաւորեալ կիսագունտը միշտ գէպ 'ի շարժման կեդրոնը դարձած կ'ըլլայ . ուստի երկրէն դիտող մը նորա սկաւառակը յաջորդական դրից մէջ պիտի տեսնէ առաւել կամ նուազ մասամբ լուսաւորուած , ինչպէս լուսնոյ սկաւառակը կ'երեւի իւր ամսական ընթացից մէջ : Ձեւոյն պէս երեւութական տրամագիծն ալ փոփոխական է . մերթ մեծ և մերթ փոքր կ'երեւի . ասիկայ եւս բնական հետեւութիւն մի է մոլորակին՝ երկրէն ունեցած փոփոխ հեռաւորութեանց : Երբ

վերին յօդակցութեան մէջ ըլլայ, այն ատեն երեւութական տրամագիծը աւանդաբար կ'ըլլայ. իսկ ընդհակառակն ներքին յօդակցութեան մէջ՝ ամենամեծ կ'ըլլայ:

Աստղագիտաց համար Փայլածուի ոչ միայն առերեւոյթ, այլ իրական տարածութիւնները գտնելը շատ դիւրին է. քանի որ նորա երկրէն ունեցած հեռաւորութիւնները ծանօթ են: Ասոր համար բաւական է միայն, չափել նորա երեւութական տրամագիծը, կամ այն անկիւնը, չորրորդ տակ կը տեսնուի տրամագիծը մոլորակի որոշեալ մէկ դրոյ մէջ. բայց այս միջոցն ալ բաւական փափուկ և դժուարին է զանազան պատճառներով. ինչպէս են լուսնեւեւութից յտակութեան պակասութիւնը, իւր վառվառն լոյսը և այն շողացումը⁽¹⁾ (irradiation) որ մոլորակի լուսոյն հետեւութիւնն է: Աստղագիտական այս կարեւոր հաշւոյն համար ամենայնորմար միջոց համարած են աստղագէտք մոլորակի աւելական առջեւէն անցնելու միջոցը:

Այս երեւոյթը մոլորակի իւրաքանչիւր ներքին յօդակցութեան պիտի պատահէր, եթէ իւր ոլորտին մակարժաւ կը երկրի ոլորտի մակարժակին հետ ճիշդ եւ ճիշդ պատշաճէր. մինչդեռ 7⁰ հակումն ունին: Այս պատճառաւ Փայլածուն երբեմն արեգական սկաւառակի վերին՝ և երբեմն ստորին կողմէն կ'անցնի: Սակայն երբեմն ալ իւր հանգույցներուն⁽²⁾ միոյն վերայ գալով,

արեգական սկաւառակին վերայ կ'երեւի կրոր և սեաւ. բծի մը պէս, որ մի քանի ժամ կը տեւէ⁽¹⁾:

Թերեւս կարելի ըլլար կարծել, թէ Փայլածուի անցքին ատեն արեգակոն սկաւառակին վերայ ձեւացուցած միջին բիծը՝ արեգակնային բծերու երեւոյթ մի է. բայց մոլորակին բոլորչի ձեւը, իւր միօրինակ շարժումը և նոյն իսկ անցից աւելորդութիւնը այնպիսի որոշ հանգամանքներ են, որ բոլորովին կը ցրեն այդ կասկածը. ասոնցմէ զատ աստղին միջին սկաւառակը բծերու կուտէն շատ սեաւ է: Այս կէտին վերայ բոլոր դիտողները կը համաձայնին և կը հաստատեն, ինչ որ Պէր և Մապէր 1832 թ Մայիս ամսոյ անցքին ատեն ըսին. «Երբ Փայլածուն արեգակնային բծի մը կը մօտենար, բիծը կ'երեւէր մոլորակին քով նուրբ գորշ գունով մի, մինչդեռ մոլորակը բոլորովին միջին գոյն մի ունէր»:

Այս անցից ատեն կը չափեն ատուղագէտք Փայլածուի երեւութական

(1) Փայլածուի անցքը առաջին անգամ դիտեց ֆարիդը մէջ Գառնէնայ 1651 ին ըստ ըզից և աղ-դարարութեան Քէրէրի: Արովհետեւ Քէրէր կանխաւ խօսած էր այս անցքի մասին և հրատարակած էր Գառնէնայի դիտողութեան նախընթաց տարին, յորում մեռաւ Քէրէր: Յետոյ Հալէյ և Տալմանքը նոյն ձեռք առին Քէրէրի հաշիւները. և վերջէն նոյն իսկ մոլորակի անցից վերագարծի պարբերութիւններն նշանակեց: Այս երեւոյթները կը պատահին Մայիս և Նոյեմբեր ամսոց մէջ. որովհետեւ այս միջոցներուն մոլորակը իւր հանգույցներուն միոյն վերայ կը գտնուի: Ներկայ դարու մէջ 9 անգք դիտած են. երկուքը 1852 և 1845 տարիներու Մայիս ամսոյն տեղի ունեցած են: իսկ եօթը՝ 1802, 1815, 1822, 1855, 1848, 1861 և 1868 տարիներու Նոյեմբեր ամիսներուն մէջ: Դեռ եւս մինչեւ գրուելու վերջը 4 անգք ևս պիտի պատահին. երկուքը 1878 և 1891 թ Մայիս ամսոյն մէջ, իսկ միւսներն 1881 և 1894 թ Նոյեմբեր ամսոյն մէջ: Այս անցից տեւորութիւնը շատ փոփոխական է. ամենաերկայնը մինչեւ 8 ժամ կը տեւէ:

(1) Շողացումը այն երեւոյթն է, որով ճերմակ, կամ սպտիկ վառվառն գոյն ունեցող առարկաներն միջին ենթակայի մը վերայ կ'երեւին աւելի մեծ, քան որ են: Փոխադարձը կը պատահի սեւ մարմնոյ մը, որ գրուած ըլլայ ճերմակ ենթակայի վերայ:

(2) Հանգույց կրուին այն երկու կէտերը, որով զէրար կը կտրեն Փայլածուի և երկրի ոլորտները:

դիրքը և նոցա հանգամանքը զննելու մտքը, և յանկարծ Ռուսաց վեց հազարի չափ զորաց պատահելով, քաջութեամբ նոցա վերայ յորձակեցան, և օգնութիւն հասեալ ՚ի Տեառնէ չորս հազար զօրք ՚ի սայր սուսերի կոտորեցին անխնայ, չորս թնթանօթ և եօթը վառօթի կապ առին, և շատ մի գերի բռնելով յաղթանակաւ Շուսլուի կողմը դարձան: Ինչպէս որ յառաջագոյն գրեցինք, կայսերական նաւախումբը Վոսիորի նեղուցէն ելլալով Պէնսիլի լճակը մտաւ, և այն կողմը Ռուսաց ֆրգաթնոն մը պատահելով օգնութեամբ Տեառն զայն ձեռքակալեցին, մէջը գտնուած զօրքը գերի վարեցին և բովանդակ կաղնածոց և կարասեաց տիրեցին: Ի սմին ժամանակի կայսերական բանակին մեծի վեղիրի վախանորդին փոփոխութիւն եղաւ: Փիրավատի կողմերը գտնուած Ռուսաց զօրքերը վանելու և հեռացընելու դիտմամբ, մեծ Եպարքոսը բաղմութեամբ զօրաց այն կողմ գնաց, և երբ Կիւլֆէի կիրճը հասաւ, յիշեալ զօրաց հետ պատերազմի սկսաւ, և օրէն աւելի անընդհատ պատերազմ եւ պայքարը տեւեց, մինչ զի զօրաց աղաղակը եւ գոչիւնը զերկիր կը դղդղէր: Այս պատերազմին Օսմանեանք արիութեամբ մեծամեծ քաջութիւններ ցուցին և Ռուսաց զօրքերէն շատ քաջեր ջարդեցին, սակայն աստուածային անքննելի տնտեսութեամբ վառօթի կառքերը բռնելով յանկարծակի մեծ ճայթմամբ բորբոքեցան, և Իսլամ զօրաց շատերը մեռան և մնացեալները ցիրուցան փախըստական եղան, և յակամայից շատ մի թնդանօթներ եւ ուրիշ կարասիք պատերազմի դաշտը թողլով Շուսլու վերադարձան: Գարապուլայի Ռուսաց զօրքը Գանուբ գետը անցան եւ

Բահլայ աւանին վերայ քալեցին, և անմիջապէս անոր տիրեցին, և որովհետեւ նայն տեղը կարի կարեւոր էր Օսմանեանց, ուստի Աղէքսանդրի կուսակալ Մուստաֆայ փաշայ, որ բաղմութեամբ զօրաց Վախի կողմն պիտի երթար, նորա յանձնեցաւ յիշեալ աւանը թշնամեցն ձեռքէն վերստին կորզել:

Մուայի խնդիրը կարգադրելու համար Անգղիոյ և Գաղղիոյ դեսպանաց գալուստը, Կ. Պօլսոյ միւս տէրութեանց դեսպանները յառաջագոյն ծանուցած էին, այս եղանակաւ սոքա Զիլէճճէ ամսոյ 15 ին Միջերկրական ծովուն նեղուցը հասան, և թողորուութեամբ հակառակ օրինաց քանի մի պատերազմական նաւերով ներս մտան և մայրաքաղաքը հասան, որովհետեւ Գաղղիոյ դեսպանը Կ. Պօլսոյ նախկին դեսպանն էր, անոր ընդունելութեան զօրահանդիսի պատրաստութեան պէտք չունէր: Բայց Անգղիոյ Դեսպանը ՚ի պաշտօնէ Բ. Գուռը հըրաւիրեցաւ, և շարաթէ մի զինի, որովհետեւ կայսերական գունդը Վոսիորի ծովեզերքն էր, Պէյի քերէ կոչեցեալ տեղին կայսերական զօրահանդիսի մեծ պատրաստութիւն եղաւ, եւ այսպիսի շքեղութեամբ Անգղիոյ դեսպանը Սուլթան Մահմուտ արքային ներկայացաւ:

1831 (1831) Լուսիանի պարագագ շէպերը:

Կարնոյ բերդին առումը եւ ուրիշ պատահմունքներ:

Տարիէ մի ՚ի վեր արեւելեան բանակի զօրաց սկիւտքը ամեն պարագայի կատարելապէս հոգացուէր եւ պատրաստուէր էր, և Սեբաստիոյ կու-

ստիպել Հաղթի փաշան բազմութեամբ զօրոյ Կարինէն Սողանի կոչուած լեռը խորհուած, և ուղարկուեալ Սալէհ փաշան ալ բաւական զօրքով Կարինէն դուրս Հասան գաւիթի կողմը գնացած էր: Սակայն երբ նոյն բերդին շրջականները Սպարապետին վրայ Ռուսաց զօրքը արշուեց, եւ անմիջապէս պատերազմը սկսաւ. փութով Հաղթի փաշայի բանակը սուտ համբաւ տարածուեցաւ, թէ Սպարապետին բանակը բոլորովին պարտեցաւ և զօրքը ցրուեցաւ, և այս սուտ համբաւէն խտրեալ Սողանի բանակին բոլոր զօրքը, առանց պատերազմելու աճապարեցին փախչիլ, եւ Հաղթի փաշան կալանաւորեալ գերի ինկաւ, և այս ձախողակի դէպքին վրայ Սպարապետը ստիպուեցաւ ՚ի Կարին գառնալ: Բայց Կարնոյ բնակիչք՝ իրենց անարդ և յողորմ բնաւորութեամբ սասանեալ մտօք Կարնոյ բերդը թշնամւոյն ձեռքը յանձնեցին, ուստի Սպարապետ Սալէհ փաշան Կարնեցի Օսման փաշան, եւ Բրիտանիան Սահմաւ և Ապտուլահ փաշաները եւ արեւելեան տուժարակալ Նազիֆ էֆէնտին այլովքն հանդերձ կապանօք գերի վարեցան: Այս ամեն արկածները Կարինէն Կ. Պոլսի դրով ծանուցին: Իսկ նոքա տնովջսպէս արեւելեան ըստ պարապետութիւնը Տրապիզոնի Օսման փաշայի Սպարապետութեան կցորդեցին, եւ նախկին Սպարապետ Սալէհ փաշայի վերայ մնացած Կայսերական հանքաց տեսչութիւնը և Պօլս-գի դաւառն ալ աւելցնելով՝ յիշեալ Օսման փաշային յանձնեցին: Սերաստիոյ եւ Կարնոյ դաւառները եւ արեւելեան բանակին յառաջադաշնութիւնը (Չար. Գաճըլըֆ), Տրապիզոնի նախկին կուսակալ Հասան փաշային, որ Գարակիսար նստած էր, Տիգրանակերտի և Եդեսիոյ դաւառները Անդրիանուպօլսոյ

նախկին կուսակալ Եսէնայ փաշային, եւ այս կարեւոր տնօրէնութիւնները ընելէն զինի, իւրաքանչիւրոյ պատուէր հրամանի գրեցան, զի այն կողմերը գտնուած ամենայն խալափ՝ որոնք կարող են զէնք շարժել փութապէս հասուցանել ՚ի բանակատեղին, և միանգամայն գուռն գործել օգնականութեամբն Աստուծոյ միաբան սիրով գործել:

Աստանօր հարկ կը համարի՞ք մեր կողմէն աւելցնել Կարնոյ և Տարօնոյ մէջ սոյն միջոցին պատահած աղգային ցուալի դէպքերը: Սոյն թուականին Կարին և նորա շրջակայ սահմանները բնակող Հայերը թողին իրենց հայրենի բնագաւառը, կալուածները և ստացուածները, և գաղթեցին Ռուսաց սահմանը առաջնորդութեամբ Կարապետ Արքեպիսկոպոսի Առաջնորդի իւր՝ Իսկանդեր բնակեցան Վրաստանի սահմանին մէջ Ախլալայ քաղաքը: Թէպէտ Հայոց այս գաղթականութիւնը ՚ի սկզբան մեծամեծ վնասուց առիթ եղաւ, եւ շատերը օգոյն անյարմարութեան մեռան, և շատք եւս կամեցան վերջստինէտ դառնալ, այլ Հայոց այս բաղձոնքը Կառավարութեան կողմէն փութով խափանեցաւ, և կային մնացին նոյն քաղաքը և յայտնեցին ընդ իշխանութեամբ Ռուսաց: Այս գաղթականութեան ատեն յանուն Կարնոյ Եկեղեցւոյ և Երուսաղէմի Ս. Աթոռոյն կոտակեալ կալուածոց գրեանքն ՚ի միտսին տարած են, չգիտեմք ինչ նպատակաւ, որ յետոյ նոյն կալուածոց կարգադրութեան համար մեծամեծ դժուարութիւններ պատահեցաւ:

Սոյն ժամանակիս պատահեցաւ Տարոնոյ Գլխոյ սուրբ Կարապետի վանքի կողոպտումը Քրդաց կողմէն, որոյ վերայ քանի մի տարի յառաջ տեղեկութիւն խնդրած էինք տեղւոյն պատը

ւարժան միաբաններէն, որ և չղարցան մեզ հաղորդել տակաւ տեղեկու թեամբ յափշտակուած եկեղեցական անօթոյ եւ այլ կարասեաց ցանկովն : Այս ցանկը գրուած է 1828 Օգոստոս 15 ին . երբ Վարդան վարդապետ եկեղեցւոյ անօթները կը յանձնէ լուսարարին , այժմ այն դէպքը կորուսեալ իրոյ ցանկովն արժան կը համարիմք առ ի հրատարակութիւն :

Ռուսոյ արշաւանքը , և նոյն ժամանակի խառնաշփոթ դէպքերը , առիթ տուին Տարոնոյ գաւառին աւազակաբարոյ Քրդաց կատաղութեան , և իրենց այս ցոտումը փութացին թափել երկրին տարաբաղդ Հայոց գլուխը , կողոպտելով եւ խաբառ յընչից մերկացնելով : Նախ յարձակեցան Պուլանուխոյ , Զըչուրոյ , Խնուսոյ , Մանձկերաւ , Վարդապետ , և Մշու գաւառի վերայ , և աւարի առնելով կողոպտեցին ամեն բան , վարեցին ապա արջառս ոչխարս և նախիրս յանդէոյ , իսկ բընակիչք այս անդր ցիր ու ցան փախըստական լինելով հազիւ կարացին իրենց անձը ապրեցնել . այլ վայրենի Քրդաց բանակը այս քանս երբէք բաւական չհամարեցին , զի իրենց սրտի մթերեալ գառնութիւնը կամէին թափել Ս . Կարապետի վանաց և միաբանութեան վրայ , որպէս թէ նոքա առիթ եղած են աշխարհիս այսքան խռոտութեան . ուստի լի ցասմամբ դիւրին բաղմութեամբ վանքին վրայ , և ամեն կողմէն պաշարելով զինու զօրութեամբ ներս մտան , զի միաբանք յահէ նոցա ի գիշերի խոյս տուած էին , վասն որոյ աւազակները առանց երկիւղի և կասկածանաց սկսան բոլոր դարանները և պահարանները քննել եւ որոնել : Սուրբ Կարապետի վանքը հինգ տեղ եկեղեցւոյ մէջ ծածուկ պահարաններ ունէր , որոյ երեքն միայն գի-

տէին միաբանք , իսկ երկու պահարանները միայն նախկին լուսարարը գիտէր , որ արհեստիւ ոսկերիչ գողով ձեռքը հասած արծաթ և ոսկին հալեցնելով այդ երկու պահարանները լեցուցած էր : Իսկ ինքն ժամանակէ մի յետոյ Վենէտիկ երթալով անտի կը գրէ , եթէ սուրբ Կարապետի վանքը հիմնովին քանդուի , այն երկու պահարանաց մէջ եղած հարստութիւնը , նոր ինչոյ փառաւոր կերպիւ կը շինէ , և ինքը անդ կը մեռնի , թէպէտ միաբանք շատ աշխատութեամբ որոններ են , այլ չեն կարողացած գտնալ . իսկ աւարառու Քրդաց վոհմակը խիստ փութով գլտան և այն մեծ հարստութիւնը , որոյ մէջ հնութիւններ ալ կային . եկեղեցւոյ և վանքին ուրիշ անօթներուն հետ փութով դատարկեցին , եւ այն պիտի կերպով մերկացուցին եթէ հընար լինէր քարն և հողն անգամ պիտի տանէին , եկեղեցւոյ խաչկալներն եւ պատկերներն ամբողջ ջարդեցին , որմերը և սիւները շատ տեղերէն ծակեցին գանձ գտնալու տենչանք :

Ահաւասիկ նկերեցոյ անոնց ցանկը :

1 Մեծ պատկեր սուրբ Կարապետի .	արծաթ .
1 Մեծ պատկեր սուրբ Առտուածանի .	"
1 Փոքր պատկեր Տէրունական	"
1 Մեծ գոգնոց գերեզմանին .	"
1 Մեծ գոգնոց Աւագ խորանին .	"
3 Գոգնոց սեղանի շաղարալէ	"
1 Մեծ տապանակ 8 սիւնով	"
11 Գաւազան	"
1 Փոքր սեղանի տապանակ	"
236 Կանթեղ .	"
1119 Խաչ .	"
70 Զեռաց խաչ .	"

- 4 Մեծ խոչ 'ի չափ հասակի
մարդոյ . արծաթ
- 1 Զոյգ աշտանակ 'ի դուռն
գերեզմանի . "
- 1 Մեծ ջահ . "
- 4 Լէկէն . "
- 5 Իւրըն (ստոման) . "
- 3 Փուլ գերեզմանի դրան . "
- 9 Ապանոս քաւաղան, գլուխքն . "
- 6 Խաչ եպիսկոպոսի պարանոցի . "
- 14 Ժամարարի կամար . "
- 13 Զեռաց տապանակ . "
- 1 Խնկաման . "
- 1 Զոյգ աշտանակ . "
- 13 Աղաւնի Միւռոնի . "
- 18 Բուրվառ . "
- 14 Գշոց . "
- 2 Ղալիպ . "
- 56 Սկիհի հասարակ ծածկոց . "
- 168 Սկիհ մաղղմայիւք .
- 47 Մաղղմայ առանց սկիհի .
- 17 Սաղաւարտ վակասով .
- 3 Սաղաւարտ շապարալէ .
- 18 Վակաս ոսկեթել բանած .
- 21 Արծաթապատ Աւետարան .
- 11 Աւետարան շապարալէ .
- 27 Արծաթեայ մատուռ ամանով .
- 7 Աջ արծաթեայ .
- 5 Մասունքի տուփ .
- 34 Մասունքի ճորտեր .
- 3 Ոսկի կանթեղ .
- 2 Ոսկի սկիհի մաղղմայով
- 1 Ղալիպ իբր ոսկի .
- 14 Միջակ լէկէն .
- 118 Շուրջառ լաւ և ստոր .
- 184 Ընտիր շապիկ .
- 76 Ճերմակ և չիթ շապիկ .
- 67 Սկիհի լաւ ծածկոց .
- 45 Զոյգ բաղպան .
- 40 Ուրար սարկաւազի .
- 9 Գերեզմանի ծածկոց շապարալէ .
- 7 Վարագոյր գերեզմանի դրան .
- 21 Զոյգ հողաթափ բանած .

- 28 Եպիսկոպոսի թագ վակասով ,
բանած .
- 8 Եմբիտրոն .
- 6 Կոնքեռ .
- 36 Սեղանի ծածկոց .
- 6 Սեղանի մեծ վարագոյր .
- 4 Վարագոյր ոսկեթել բանած .
- 11 Զիթ վարագոյր .
- 2 Հնդկաստանի մեծ վարագոյր .
- 6 Գերեզմանի դրան պատկերի
վարագոյր .
- 12 Սեղանի քուփորայ (մարմնակալ)
- 123 Սեղանի շրթուք .
- Այս է եկեղեցւոյ անօթոց տու-
մարն որոնք ամբողջ յափշտա-
կուած են .
- 2000 Հատոր գիրք ձեռագիր և ստեղծ .
- 2000 Պղնձեայ սեղանի սկի .
- 100 Անկողին իւր սարօք .
- 300 Պղնձեայ աշտանակ .
- 100 Կարպետ .
- 1000 Ոչխար և այլ կենդանիք .
- Կը մնայ արդ գիտել թէ վանքին
մաքաղաթեայ և հին ձեռագիր մա-
տեանները ինչպէս կաթսաներուն մէջ
լեցունելով խաշեցին . ջուրերու և այլ
անյայտ տեղեր կորսնցուցին , և այնքան
պղնձեղէնները ինչպէս տարին , և մա-
տաղի համար շինուած մեծամեծ կաթ-
սանները ինչպէս կաշիններով ջարդե-
ցին , և թէ որպէս յայլ և այլ տեղեր
մինչեւ այգիներու մէջ պահուած եւ
թաղուած կահ կարասիքը գտան հա-
նեցին , և այնքան ժամանակէ 'ի վեր
այնպիսի հարստութեամբ եւ ճոխու-
թեամբ և ամենայն պիտոյիւք լցեալ
վանք մի , փոքր ժամանակի մէջ յաւեր
և յապակահուծիւն դարձուցին , մին-
չեւ պատուհանաց երկաթեայ վան-
դակները կորդել հանել , և թէ ինչպէս
եպիսկոպոսները և միաբանները մեր-
կայնելով խոյտառակեցին , որոնք ըս-
տիպուածէին իրենց մերկութիւնը խո-

տով ծածկել, մինչեւ Մշտ ժողովրդոց
օգնութիւնը հասաւ, եւ թէ որպէս
Քրդաց պէյը (ինչպէս կը պատմեն միա-
բանք) իւր նժոյգը նստելով եպիսկո-
պոսական թագը գլուխը կը դնէ, շուր-
ջաւոր վրան եւ գաւազանը ձեռքը առ-
նելով ծաղրածութեամբ կ'ըսէ, «Ահա
ես եղայ Մարտիրոս եպիսկոպոս» եւ
այլ ասոնց նման իրաց վերայ մանրա-
մասն տեղեկութիւն չունենալով հարկ
կը լինի լռել, մինչեւ ժամանակը յայտ-
նէ, այլ թէ խնդիրն 'ի վերջոյ ինչ վախ-
ճան ունեցաւ, Պօլսոյ Պատրիարքա-
բանի բողոքը ինչ ազդեցութիւն գոր-
ծեց, դարձեալ կը մնայ մութ, այլ
այսքան միայն թէ զինի խաղաղանալոյ
աշխարհին քանի մի բան Քուրդերէն
ետ առած են, որոնք են,

3 Սեղանի վարագոյր .

10 Սկիհ մաղղմայով .

1 Արծաթեայ աշտանակ .

1 Արծաթեայ Ըսհ .

15 Կանթեղ .

200 Խաչ .

100 Հատոր գիրք :

(Շարունակելի .)

Նոր գտնուած ինն դիակ մը .

Եդեսիոյ չղակաները քաղաքէն եր-
կու ժամու հեռաւորութեամբ Հայա-
բնակ գիւղ մը կայ, որ ունի հին Եկե-
ղեցի մի . ըստ աւանդութեան շտեղա-
ցւոյ Ս . Թագէոս եւ Բարդուղիմէոս
Առաքելոց ժամանակէն մնացած է . այն
Եկեղեցւոյ հիւսիսային կողմը մի փոքրիկ
ճգնատեղի կայ, ուր կ'եղնուի Եկեղե-
ցւոյ պատին մէջ հաստատուած մի
քանի աստիճան քարէ սանդուխով :

Անցեալ տարի տեղւոյն բնակիչք նոյն
Եկեղեցին մի քիչ ընդարձակելու նպա-
տակաւ երբ այդ ճգնարանը քակելու
կը ձեռնարկեն եւ սաղայատակի քարերը
կը վերցնեն, մի գերեզման կը բացուի,
որոյ մէջ պառկած կը տեսնուի մի սե-
ւազգեստ եւ մօրուաւոր ամբողջ դի-
ակ . մարմնոյն ոչ մի յօդուածը իրար-
մէ չէ բաժնուած եղեր, եւ ոչ զգեստ
ներն՝ մաշուած կամ ապականուած .
սակայն երբ ձեռք կը զարնեն, մարմնոյն
յօդուածները կը սկսին իրարմէ բաժ-
նուիլ եւ հանգերձներն ալ պատուտիլ-
կ'աշխատին որչափ կարելի է, անքայ-
քայ վերցունելով իւր տեղէն Եկեղե-
ցւոյ մատուան մէջ փոխադրել . յե-
տոյ գերեզմանը փորելով կը գտնեն
հետեւեալ վկայականը :

Օրինակ վկայականի .

Ի Տեառնէ ամենակալէ եւ յամե-
նայն Սրբոց սորա 'ի Ղուկաս վարդա-
պետէս հասցէ գիրս աւրհնութեան եւ
սրահպանութեան, եւ առաքելական
աւրհնութիւն ընդհանուր ամենայն աղ-
գիս քրիստոնէից, Տ . Երջանիկ բարու-
նապետացդ, Առաքելաշնորհ արհի-
եպիսկոպոսացդ, սրբասէր եւ մեքրա-
միտ քահանայիցդ, հաւատարիմ եւ
բարեպաշտօն տանուտերանցդ, արքա-
յաշուք եւ մեծահամբաւ խոճանուդ,
առատամիտ եւ իմաստուն վաճառա-
կանացդ, ձեռնահմուտ եւ հանձարեղ
արուեստաւորացդ, քրտնաջան եւ աշ-
խատասէր երկրագործացդ, Աստուա-
ծասէր եւ երկիւղած կանանցդ . հաւ-
մեստ եւ հաբի որ (1) տանտիկնացդ, եւ ա-

(1) Սոյն բառը, ինչպէս եւ վարը մէկ բառ՝ նօսք
զրով նշանակեցինք . որովհետեւ անհասկանալի են
չեմք գիտեր թէ բնագրին մէջ այդպէս է, թէ
ընդօրինակողը սխալ ընդօրինակած է :

մենայն չափու հասակի որդիացելոյ
Հաւրն երկնաւորի . ծննդեամբ Ս . Ա .
ւաղանին , որոյ անուանք ձեր գրեալ
են եւ գրին 'ի գարութեան կենացն
ամէն :

Հայրն Աստուած զձեր Հայրն աւրհ-
նէ . Որդին միածին զձեր ծաղկեալ
Դուրսն և որդիքն աւրհնէ . Հոգին ճշ-
մարիտ զձեզ եւ զձեր ննջեցելոյն հո-
գին աւրհնէ ամէն : Այլ և աւրհնեցէ
զձեզ Տէր Աստուած մեր 'ի յերկնէ և
'ի յերկրէ . 'ի ծովէ և 'ի ցամաքէ . 'ի
հրեշտակաց և 'ի մարդկանէ և յամե-
նայն գոյականէ ամէն . աջն անեղա-
կան , սէրն վերնական , գութն արարչա-
կան , ձեզ հովանի և պահապան յայսմ
հետէ մինչ 'ի վախճան ամէն : Եւ ընդ
սակաւ աւրհնութեա ծանուցումն լիցի
ձեզ Քրիստոսի աւրհնեալ քահանայք
և ժողովուրդք , վասն այդ Սարգսիդ , որ
է դա յԱրդմու , խիստ լաւ քրիստո-
նեայ է . բազում տեղիք 'ի ժուռ է ե-
կեր . 'ի Պողոս Պետրոսի գերեզմանն
գնացեր է . Իսպանիա Ս . Յակոբ գը-
նացեր . փախաք ունի յԵրուսաղէմ
գնալու և զՔրիստոսի տնօրինականքն
տեսնել . Ճամբու խաշլբի չունի , արա-
րէք դորա ողորմութիւն , որ երբ հաս-
նի իւր փափաքանացն և Աստուած ըզ-
ձեզ իւր տեսոյն արժանի անէ կատա-
րողք Աշաշ :

Սոյն վկայականը թիւ և ստորագը-
րութիւն չունի . միայն ճակատը կնիք
մը ունի , որ է Աւագերեց Ղուկաս
վարդապետ :

Ինչպէս կը տեսնուի վկայականի ի
մաստէն , դիտել եկեղեցականի չէ , այլ
կրօնասէր և աշխարհուրաց աշխարհա-
կանի մը՝ որ իւր բարեպաշտ սրտի Աս-
տուածահաճոյ փափաքները լեցնելու
համար աղքատօրէն կը թափառի աշ-
խարհի չորս կողմերը , ուր որ կը լսէ թէ
կայ մի նշանաւոր ուխտատեղի . միայն

Երուսաղէմը կը մնայ , ուր ուղեւորիլ
պատրաստուած ատեն կը հրաւիրուի
'ի վերինն Երուսաղէմ , աշխարհի վրայ
իւր սոյն վկայականէն զատ ուրիշ ոչ
ինչ թողլով . վկայականը ուր և երբ
գրուած է , յայտնի չէ . բայց լեզուէն
և տեղւոյն հնու թենէն հաւանական է
կարծել , որ գոնէ մի քանի հարիւր տա-
րուան ննջեցեալ է :

ՈՒՂԵԻՈՐՈՒԹԻՒՆ

Ի Սուրբ Էջմիածին . 1876 Յուլի 20 .

(Շարունակութիւն . տես թիւ 2 .)

Զմիւռին քաղաքը թէեւ բազմա-
մարդ և վաճառականութեամբ ծաղ-
կած , այլ երկաթուղին և նաւահան-
գիստը շատ յոյսեր կուտան ուեղի ևս
բարգաւաճելու եւ յառաջանալու :
Բնակիչք Մահմետականք , Հայք , Յոյնք ,
վաճառականք մեծաւ մասամբ . կան
նաեւ տարբեր կրօնով Քրիստոնեայք ,
Հրեայք և Թէղուիթք՝ որ ունին զըս-
րոց և եկեղեցի , որոց վեճակագրու-
թիւնը , և բովանդակ քաղաքին՝ ար-
դէն բազում անգամ գրուած է : Տէ-
րութիւնը հաստատած է աստ ըստիւս-
նէ դպրոցը , ուր կ'ընդունուին աշա-
կերտք առանց խարութեան կրօնի , և
սահմանուած է շատ մի անշարժ կա-
լուածներ քաղաքին մէջ , որոց մեծա-
գումար եկամուտը դպրոցին պիտոյից
կը մատակարարուին : Իզմիր քաղաքը
բարեկից է , ամեն տեսակ բարութիւն-
ներ կը գտնուին , մանաւանդ մրգեղէ-
նի եւ ուտեստի մասին , որ չըջակայ

գիւղերէն խիստ առատութեամբ կը փոխադրեն . մրգեղինաց մէջ երեւելի է խաղողն և սեխն . Աստուաւ բաւական ժամանակ կենալէն զինի շաքարժօր ժամ 9 ին մեկնեցաւ , եւ գիշերը ժամ 5 ին հասանք 'ի Մէտիլինէ (Ռ. Գիլլէ) կղզին , աւանը ծովեզերքը շինուած է , կղզին գրեթէ ամբողջ լեռնոտ և բաւական ընդարձակ է՝ և ձիթենեօք ծածկուած . անուանի է ձիթապտուղն և իւղն՝ և խիստ առատութեամբ կը մատակարարէ , ունի նաեւ ուրիշ բերքեր , կենդանիներուն մէջ նշանաւոր է Միֆիլէ կոչեցեալ փոքրահասակ ձին , համանուն կղզւոյն , որ յառաջագոյն վայրենի գոլով յետոյ ընտելացուցած են . արքունի բերդը ծովեզերքը բլրակին վրայ շինուած է . բրնակիչք Մահմետականք , Յոյք , կը գտնուին նաեւ Հրեայք : Նաւը շատ փութով աւարտեց իւր գործը , եւ մեկնեցաւ , և կիւրակէ առաւօտ ժամ 3 ին հասանք 'ի Թէնէտոս կղզին , այն է՝ (պոհճայ աթաթի) , հեռուէն՝ որ կղզի մի մասը կ'երեւի , այնքան մարդ չի յուսադրէր , զի կան տեղիք որ մշակուած և դաղար և երբեմն ծառեր կ'երեւին , և լեռները բոլորովին լերկ . իսկ բերրի և մշակուած արտերը , այգիներով և պարտէզներով ծածկուած դաշտերը՝ բլուրներուն ետեւի կողմը կ'իյնայ , որ ծովէն անտեսանելի է : Նաւահանգիստը բնական փոքրիկ խորշ մի է , հազիւ փոքր նաւերը կարող են սլատսպարիլ . փոքրիկ աւանը ծովեզերքէն սկսեալ ձորակի մի ծոցէն դէպ 'ի վեր կ'ամբառնայ , շինուածք՝ հասարակաց տուններ՝ բերդը ծովեզերքը շինուած է բաւական ամրութեամբ , որոյ հրապարակը կարգաւ շարուած են հրանօթներ . բնակիչք Մահմետականք և Յոյք . աստ կը յաճախեն երբեմն Զմիւռնիոյ հայ վաճառականք ,

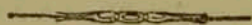
և գիւրութեամբ կ'անցնին յանդիման նորին Ասիայ կողմը՝ որ խիստ մօտ է , ուր կը տեսնուին ընդարձակ երկիրներ անտառով ծածկուած , և կը լինի Բալթիկ , այն է կալինի ծառոց պտուղն , ունին մթերանոցներ , և երբեմն իբրեւ զքօսանք և զուարճալի տեղիք տեղիք ընտանեօք կը յաճախեն , այս կղզւոյն դէմ՝ Ասիայ կողմը Պէլէօս կոչեցեալ տեղի տեսանք խարսխած Անգլիական նաւատորմից որ տասն երկու զուհաւոր նաւերէ կը բաղկանար . և յանկարծ նոցա համանատարներէն մին շոգեշարժ մակուկաւ եկաւ եւ անմիջապէս Աւստրիոյ փոստայնի նաւը կանգնեցուց , վեր ելաւ , նաւը՝ ճանապարհորդները՝ բեռը և այլ պարագաները հանգամանքքն ներէն զինի մեկնեցաւ , եւ նաւը իւր ճանապարհը շարունակեց . կարի ըսքանչելի էին երկու կողմի ափունքը իրենց ծառատնկով բլրակներով և բնակչաց տներով , այս տեսարանները փութով փոխուստ առին մեր աչքերէն և ժամը 8 էր հասանք Տարտանելի նեղուցը , այն է լանգ Գալէ պողալէ , նաւահանգիստը գեղեցիկ է՝ և այսուհետեւ ծովուն ընդարձակութիւնը անցուկ նեղուցի կ'փոխարկուի , քաղաքը ծովեզերքը շինուած է , և ետեւի կողմը դէպ յարեւելս , ունի ընդարձակ դաշտեր և պարտէզներ և այգիներ , որոց կը յաջորդեն անտառուտ լեռները . քաղաքին ծայրէն փոքրիկ գետակ մի կ'անցնի և ծովը կը թափի , որոյ խորիւրդ փայտեայ կամուրջն նաւէն կ'երեւար . բերդը ծովեզերքը շինուած է ամրութեամբ , ուր կարգաւ շարուած են հրանօթներ : Բնակիչք՝ Մահմետականք , Հայք , Յոյք , և Հրեայք . Հայք գրեթէ 200 գերդաստանէ կը բաղկանան , ունին եկեղեցի և վարժարան , կ'աշխատին հոգաբարձութեան ձեռք բարեկարգել զայն ,

երիտասարդաց շատերը տշխոյժ են և լեզուագէտ, և ամենքն կառավարութեան ծիւղերու մէջ պաշտօն կը վարեն։ Անուանիւ տեղւոյս յախճապակեայ ջրի դորակներն և այլ պէտպէս անօթներն, (չանգ Գուլէ պարպալէ)։ Սորա յանդիման կը տեսնուի Եւրոպիոյ կողմն իւրիւր պահար աւանն որոյ մերձ է ծովեզերքը կառուցուած փոքրիկ աշտարակածեւ բերդն, հին ժամանակն աստի մինչ ՚ի միւս կողմն ստուար շրջթաներ կը ձգէին նաւերուն անցքը փակելու համար. աստի կ'սկսի Տարտանելի նեղուցը՝ որ Կ. Պօլիս մայրաքաղաքին դուռն և ամուր ապաստանարանն է. սորա Ասիոյ և Եւրոպիոյ կողմերը շինուած են ամուր և հաստատուն բերդեր և ամրոցներ, որոյ մէջ անուանի է (մեծիտիյէ) կոչեցեալ ամրոցն Ասիոյ կողմը, ուր շարուած են մեծամեծ և ընտիր հրանօթներ, եւ պահապան զինուորք կը հսկեն զոյգ և զցերեկ. առանց հարկեցուցիչ հրամանի օտար տէրութեանց պատերազմական նաւերն չեն կարող աստի մուտ գտնալ։ Այս նեղուցին երկու կողմն ալ կան դիւղեր և աւաններ իրենց մը շակուած ագարակներով։ Աստի նաւելով զինի ժամ 12 ին հասանք ՚ի Կելի պօլի. քաղաքը Եւրոպական կողմը ծովեզերքը շինուած է, Օսմանեանք Կ. Պօլիս շտաբ աստի անց ու դարձ կրնէին ՚ի Պրուսա և յԱնգրիանուպօլիս. քաղաքին շրջապատը ծառատունկ պարտէզ խիստ քիչ կերեւին, այլ միայն մշակուած արտեր. ունի գեղեցիկ նաւահանգիստ, որոյ ձուկն առատ, երեւելի շինուածներ աստ չեն երեւիր, միայն քաղաքին մէջ տեղը բլրակին վրայ երկու շէնք, (Հիւնիսար Քեօշիո) կոչեցեալ Բնակիչք Մահմետականք, Հայք, Յոյնք, և Հրեայք, գրեթէ ամենեքեան արհեստաւորք։ Նաւը իւր դործը աւարտելէն զինի երեկոյն ժամ 2 ին մեկնեցանք, և շարունակ նաւելով անցանք Մարմարայի ծովը, և Օգոստոս 2 երկու շաբթի օր ժամ 5 ին հասանք ՚ի Թագաւորեալ քաղաքն Կ. Պօլիս. նաւահանգստէն քաղաքին տեսարանը օրպիսի գեղեցիկութեամբ և սքանչելի կերպով կը տեսնուի, հարկ չէ գրել, զի ամենեցուն յայտնի է։

Իսկ Օգոստոս 18 ին յանկարծ մայրաքաղաքին նաւարանին պատերազմական նաւերէն, և այլ երեւելի պաշտօնատեղեաց հրանօթներն որստացին, և զոյգ ընդ նմին մունետիկները ամբողջ քաղաքին կ'աւետէին՝ Սուլթան Համիտ երկրորդի գահակալութիւնը, և Սուլթան Մուրատ հինգերորդի գահակեցութիւնը, իւր գլխոյ հիւանդութեան պատճառաւ. սորա Թագաւորութիւնը միայն երեք ամիս տեւեց։ Նոր Թագաւորին գահակալութեան առթիւ, ըստ Օրինաց երեք գիշեր ճրագաւառութեան և հրախաղութեան շքեղ հանդէսներ կատարեցան, իսկ մենք Օգոստոս 22 ին կիրակիէ առաւօտ կանուխ Ռուսաց ընկերութեան օպէս անուն շոգենաւով մեկնեցանք Կ. Պօլսէն, նաւարկելով դէպ ՚ի Վոսիտրանի նեղուցը, միշտ ՚ի նկատի ունելով երկու ամիսնց զուարճալի տեսարանները. կայսերական՝ նախարարաց և այլ երեւելի անձանց շքեղ և հոյաւ կապ շինուածներն, գիւղերը, պարտէզները և այլ զբօսանոց վայրերը, որոց սքանչելի դիրքը, օգոյն առողջութիւնը, առողջարար ջրոց բարեւաւութիւնը, ամենեցուն յայտնի է. այս նեղուցը աւարտելէն զինի՝ մտանք Սեւ ծովը, նաւարկելով դէպ յարեւելս Ասիոյ կողմն, և մինչեւ երեկոյ խիստ սաւալ կեւերեւելին եղբրքը, մի միայն լեռներու շղթայ մի, և այն հաղիւ նշմարելի, և այլ աննշան և տարակուսելի

իրեր։ Իսկ ի լուսանալ երկուշարթի առաւօտեան, որ նաւը աւելի եղերքնեռուն մերձեցած էր, սկսան երեւիլ Սփոյ բարձրաբերձ լեռանց միապողաղ շղթայից շարքը, բովանդակ ծածկուած հարուստ եւ ծխի անտառներով, եւ տեղ տեղ անտառէ այն ինչ զերծած լեռանց կողերը մշակուած փայրիկ անգաստաններ, բնակչաց խղիկները եւ խրճիթները, որոնք այսր անգր բլրակներու վերայ եւ ծորակներու մէջ ցրուած են, եւ ամեն կողմէն արծաթափայլ աղբերականց բարեհամ ջրերը կը հոսին։ Այս բնութեան բնական բարիքները բարեգարգողին նախախնամութեամբ արարչագործուած զարդարուած եւ շքեղացած են, խիստ ուրախութիւն եւ բերկրութիւն կ'պատճառեն մարդուս սրտին, թողունք այն բիւրաւոր եւ ազգի ազգի օգտակար բարիքները, շահեկան եւ արդիւնաւոր նիւթերը, զորս առատօրէն կընձեռեն մարդկային ազգի պիտոյից։

(Շարունակելի։)

Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Կ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն Ք

Անցեալ ամսոյ վերջերը Ս. Աթուոյս Միաբան Գեր. Տ. Ներսէս նորապսակ եպիսկոպոսը ողջամբ Ս. Աթուոս ժամանեց։ Ս. Մենդեան օրերը իւր հայրենիքն ի Թեքիրտաղ անցուցած ըլլալով՝ ուշ մնացած էր։ Ընդունուեցաւ Միաբանութեան կողմէն սիրալիր ընդունելութեամբ եւ եկեղեցական հանգիսի։

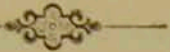
—Քաղաքիս Վսեմ. Կառավարիչը, որոյ ուղեւորութիւնն ի Դամասկոս ան-

ցեալ ամիս գրած է ինք, ներկայ ամսոյս վերադարձաւ եւ այժմ իւր պաշտօնին զուխն է։

—Շրջակայ արաբական ցեղերն, որք տեսակ մի ազատ եւ վրանաբնակ ժողովուրդներ են, գրեթէ շարունակ զանազան պատճառներով իրարու հետ կռուոյ մէջ են. ինչպէս ներկայ ամսոյս Գաղայի կողմերը երկու մեծ ցեղեր Թարապիւն եւ Դէյաեա կոչեցեալք, հողային խնդիրներու պատճառաւ կռուոյ բռնուելով՝ բաւական մարդոյ կորուստ եղած է։ Դէյաեա ըսուածները կառկածելով Թարապիւններէն՝ հայր Աբրահամս գիւղերն կ'ապաստանին եւ գիւղացւոյ օգնութիւնը կը խնդրեն որոնք միանալով Դէյաեաներուն հետ նախարձակ կըլլան իրենց թշնամեաց վերայ, բայց 75 հօգի կը կորսնցնեն. երկրորդ անգամ Թարապիւնն նախարձակ կըլլան եւ բաւականին ալ աւար կ'առնեն բայց եօթը անուանի ձիաւորներ կորուստ կը տան։ Տեղական Կառավարութիւնը այս արիւննառուշտ կռիւներուն վերջ տալու համար բաւականին ջօրք եւ երկու թնթանօթ զրկեց. տեսնեմք ինչ վիճակն պիտի ունենայ։

—Ամսոյս 15 ին յաւալի եւ սրտաձմիկ գէպը մի տեղի ունեցաւ։ Իտալացի քսան եւ ութ տարեկան ուխտաւոր երիտասարդ մի, նոր ամուսնացեալ, իւր ընկերով հետ Յորդանան կերդայ. եւ անտի վերադարձին Դրօնիէն լեռը կ'ելլէ. նախ՝ երիտասարդը առանձինն կ'ելլէ եւ կ'իջնէ. երկրորդ անգամ իւր ամուսինն ալ հետը առած կ'ելլէ. բայց յանկարծ ոտքը սահելով կիյնաւ եւ վրան գտնուած ատրճանակը (րէվոլվըր) պարպուելով՝ կը զարնուի. Լատինք դժբաղդ երիտասարդին դիակը բերին յերուսաղէմ եւ չը թաղած Գեթսեմանիի պարտեզին մէջ բժշկացքնութեան յանձնեցին, որք ճեղքե-

լով փորը՝ ստուգեցին դէպքը . այնուհետեւ ամփոփեցին Սիօնի իրենց գերեզմանատան մէջ :

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐ ԴԱՍԱԳԻՐԲ

ՏԻԵԶԵՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԱՆԻԱՏԱՍԻՐԵԱՅ

Գ. Ս. ԽԱՊԱՅԵԱՆ

ՅՈՒԽԵՆ Ս. ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՅ

Սոյն դասագիրքը պատրաստուած է Աղգ. Գալոսաց համար պարզ լեզուաւ և դիւրամբռնելի եղանակաւ . կը բաղկանայ 245 երեսէ . ունի երեք տախտակ ձեւերու և կը վաճառուի ի գին 8 ղրուշ մաքուր ստակ :

Դասագիրքին պարունակութեան և ընթացքին վերայ աւելի ամփոփ գաղտնիք մի տալու համար , յառաջաբանը կը գնեմք աստ :

ՏԻԵԶԵՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ, որ կ'ուսուցանէ զլուսուրարար մեր մարտակային դրութեան կազմութիւնը և կը բացատրէ այն օրէնքները , որով այս երկնային մարմինները , ընդ որս և մեր երկիրը իրեւ մարտակ , կը կառավարուին , կարեւոր ուսումներէն մին է : Հարկ չեմք տեսներ այս առիւ ընդարձակութեն թուել անոր օգուտները և կարեւորութիւնը . բաւական է գիտնալ , որ այս ուսումը ներկայ դասուս սկիզբէն յառաջադիմական մեծամեծ քայլեր առաւ . տիեզերախօսական շատ ճշմարտութիւններ պարզուեցան , բազմաթիւ և օգտակար գիտութեղան , այս ամենը՝ այն ուսման կարեւորութեան ապացոյցներ են : Մարդը , որ առաջ զինքը շրջապատող երկնային երեւոյթներուն անտեղեակ էր , և շատ անգամ բնական երեւոյթ մի շատ ապգեր օգիտութեան պատճառաւ մեծ արհաւիրանաց մէջ կը ձգէր , այսօր շնորհիւ այս ուսման գիտէ և կը մեկնէ այդ երեւոյթներուն պատճառը . գիտէ մօլորակային դրութիւնը կազմող մարմնոց բնական և տարբարանական կազմութիւնը , գիտէ անոնց շար-

ժամներն և շարժմանց տիրող օրէնքները և գիտէ վերջապէս նոցա իւրաքանչիւրին հեռաւորութիւնը և մեծութիւնը : Ահաւասիկ համառօտիւ Տիեզերագրութեան օգուտները :

Գիտութիւն մի , երբ բաց ի շոր ու ջամար ծառօթութիւններէ , կամ բաց ի մտաց զարգացումէ , չը բաւականացներ մարդոյ սիրտը և չը լցուցանէր նորա հոգին երկնային զմայլմամբ և զարմացմամբ , ի կարեւորացն է , բայց ոչ ի կարեւորագունից : Այս համեմատութեամբ աւելի պարզ կ'որոշուի Տիեզերագրութեան միւս բնական ուսումներէն ունեցած գերազանցութիւնը , վասն զի որ ուսումնէ աւելի արժանի մարդոյ խոյմանց , աւելի ընդունակ նորա սիրտը և հոգին լցուցանելու երկիւղած զարմացմամբ և կրօնական սուրբ զգացմամբ , քան հըրաշակաւոյց տիեզերաց , քան ուսումն լուսանփիւռ աստեղաց , որք անգագար կը թաւալին մեր գլխուն վերայ : ի մի բան քան ուսումն երկինք , որ ըստ Մարգարէին Պատմեն ցիւտառ Աստուծոյ եւ ջալարածս ձեռաց նորա :

Այսու համեմատք կը յուսամք թէ մեր ներկայ աշխատութեամբ եթէ ոչ առաջին , գոնեա՛ կարեւոր և օգտակար գործ մի նուիրեցինք ուսումնասէր Հայ—մանկուոյն : Թէեւ մեզմէ շատ առաջ այլք փութացած են այս ծառայութեան մէջ , սակայն մեր գլխաւոր նպատկ եղած է աւելի նորագոյն եւ կարեւորագոյն ծանօթութիւններով ծոխայնել եւ կանոնաւոր ու բնական կարգաւ մի՛ ուսմանը գիւրամատչելի ընել : Այս նպատակաւ՝ ուսման նիւթին համեմատ վեց զուլներու բաժնեցինք . առաջին՝ երկիրը գրինք , որ մեզ ամենամերձաւորն և մեր բնակութեան տեղն է , երկրորդ՝ Հաստատուն աստեղք , երրորդ՝ Արեգակն , չորրորդ՝ Լուսինը , հինգերորդ՝ Մոլորակային դրութիւն , վեցերորդ՝ Տոմար , և ամենէն վերջը՝ քսան և մէկ խնդիրներ յաւելցուցինք ուսանողաց կրթութեան համար նոյն իսկ դասագրքէն քաղուած : Ըր ուսանողք առանց արտեւստական Գունտի իրեւ թուաբանական խընդիրներ պիտի լուծեն : Ամենէն աւելի խնդրոց լուծումը պիտի երաշխաւորէ ուսանողաց վիճակը . վասն զի երբ ուսման բուն ողջոյն չեն թափանցած , անպատճառ պիտի տկարանան խնդրոց լուծման մէջ : Առ այս կը խնդրեմք , որ Ուսուցիչք առաջնորդեն ուսանողաց , դասագրքին մէջ շատ տեղեր միայն թիւեր գրուած են առանց մանրամասն հաշւոց իրեւ վերջնական արդիւնք , պէտք է որ ուսանողք ինքնին փորձեն գործողութեամբ անոնց ստուգութիւնը :

Որչափ որ մեր այս գործը զանազան թերութիւններէ զերծ չէ , սակայն կը յուսամք , որ Մեծարգոյ Ուսուցիչք պիտի ընդունին ներդաւած օգուտը և համակրութեամբ , որով եթէ Հայ—մանկուտին սակաւ ինչ օգտի . մեք՝ մեր աշխատութեան վարձն ու պատիւ ընովն ստացած կ'ըլլամք :

ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

Աբրահամ Գ. Կաթողիկոս. (Շարունակելի) . . .	49-53
Եղեռիա	53-57
Աստղագիտական. — Մոլորակներ. (Շարունակելի) . . .	57-62
Պատմական. (Շարունակելի)	62-67
Նոր գտնուած հին դիակ մը	67-68
Ուղեւորութիւն ՚ի Ս. Էջմիածին. (Շարունակելի) . . .	68-71
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ	71-72
Նոր հրատարակութիւն.	-72

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

- Ա. Սիօնը ամէն ամիս կը հրատարակուի 24 երեսէ բաղկացեալ մէկուկէս
ուլթածաղ թղթով :
- Բ. Տարեկան գինն է երկու արծաթ Մէճիտիէ, ճանապարհի ծախքով
միասին, կանխիկ վճարելի :
- Գ. Զատ տետրակ առնել աւելորդ պէտք է ամեն մէկ տետրին շորո Գա.
հեկան վճարէ :